

ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΣΣΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΥΓΓΡΟΥ*

ὑπὸ
J. KOHLER
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Βερολίνῳ

Α
ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΙΣ
Περὶ τῆς διαθήκης Συγγροῦ

§ 1

Τὴν 12 Φεβρουαρίου 1896 ὁ Ἑλλην ὑπὸ ἑκείνου Συνέταξεν ἐν Ἀθήναις διαθήκην περιέχουσαν ἑνστάσιν κληρονόμου καὶ πληθὺν κληροδοτημάτων. Ὡς κληρονόμον ἐγκατέστησε τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἣν ὡς «καθολικὸν καὶ νόμιμον» χαρακτηρίζει, καταλιπὼν αὐτῇ συνάμα 60.000 λ. στερλίνας ὡς καὶ δύο οἰκίας μεθ' ὧν αὐτῶν τῶν προσκυνημάτων καὶ παραρτημάτων.

Ἡ τοιαύτη ἑνστάσις οὐ μόνον οὐδεμίαν ἀντίφασιν ἐγκλείει, ἀλλ' οὐδὲ νὰ ἐκληφθῇ δύναται ὡς ἑνστάσις κληρονόμου ἀπὸ ρητοῦ πράγματος (institutio heredis ex re certa), ἥτις ἐν τῷ ρωμαϊκῷ δικαίῳ, περιαιρουμένης τῆς τοῦ ρητοῦ πράγματος μνείας (detracta rei certae mentione), ὡς ἀπεριόριστος κληρονόμος ἑνστάσις ἴσχυε, εἶναι

* Ἀναδημοσιεύομεν ἐξ αὐτοτελοῦς δυσσευρέτου φυλλαδίου τέσσαρας γνωμοδοτήσεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν περισσευμάτων τῆς κληρονομίας Ἀνδρέου Συγγροῦ συνταχθεῖσας κατὰ τὸ ἔτος 1899 ὑπὸ ἐπιφανῶν νομομαθῶν τῆς ἐποχῆς, ἥτοι τοῦ Καθηγητοῦ J. Kohler, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, τοῦ Καθηγητοῦ F. Regelsberger, τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γοτίγγης, τῶν νομομαθῶν M. Kempner καὶ A. Pinner, δικηγόρων ἐν Βερολίνῳ καὶ τοῦ Καθηγητοῦ Ἀ. Κρασσᾶ, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τὸ κείμενον τῶν τριῶν πρώτων γνωμοδοτήσεων δημοσιεύεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασίν των.

Αἱ γνωμοδοτήσεις αὗται συνταχθεῖσαι ὑπὸ τὴν ἰσχὺν τοῦ ρωμαιοβυζαντινοῦ δικαίου ἐν Ἑλλάδι ἐμφανίζουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Προέρχονται δὲ ἐκ τοῦ προσωπικοῦ ἀρχείου τοῦ Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γεωργίου Σ. Μαριδάκη, τὸν ὁποῖον εὐχαριστοῦμεν καὶ ἐντεῦθεν διὰ τὴν εὐγενῆ του προσφορὰν.

μᾶλλον ἐγκατάστασις κληρονόμου τετιμημένου συνάμα διὰ προκληροδοτήματος (ἐξαιρέτου). Καὶ βεβαίως μὲν τοιοῦτον πρωτίστως μόνον ἐπὶ συνυπάρξεως πλειόνων συγκληρονόμων ἔχει σημασίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐγκαταστάσεως ὅμως μοναδικοῦ κληρονόμου δύναται κατὰ τοσοῦτον νὰ ἔχῃ σπουδαιότητα, καθόσον κατὰ τὴν τῆς κληρονομίας ἐκκαθάρισιν ἀπονέμονται συγχρόνως τῷ κληρονόμῳ καὶ τὰ δικαιώματα κληροδόχου, οὕτως ὥστε ἐν περιπτώσει συγκρούσεως μετὰ τῶν λοιπῶν κληροδόχων καὶ τοῦ τυχόν ἀδυνάτου τῆς ἱκανοποιήσεως ὅλων τῶν κληροδόχων εὐρίσκεται καὶ αὐτὸς ἐν οἷα καὶ οἱ λοιποὶ μοίρα· ἡ σημασία ἐπομένως εἶνε οἷα καὶ ἐπὶ τοῦ ἐμπραγμάτου δικαιώματος μετὰ τὴν μετὰ τῆς κυριότητος σύγχυσιν αὐτοῦ (*consolidatio*)¹. Τοιαύτη τις ἐκδοχὴ δύναται ἀσφαλῶς νὰ γίνῃ δεκτὴ κατὰ τὸ νεώτερον ρωμ. δίκαιον, καθόσον ὁ κανὼν ὅτι τὸ ἐξαίρετον (προκληροδοτήμα) κατὰ τοσοῦτον εἶναι ἄκυρον ἐφ' ὅσον βαρύνει τὸν τετιμημένον *a semet ipso inutiliter legatur* δὲν δύναται πλέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρχὴ τοῦ νεωτέρου δικαίου.

Ἐν τῷ ἡμετέρῳ θέματι τοῦτο κατὰ τοσοῦτο καὶ μόνον ἐξετάζεται, ἐφ' ὅσον δι' αὐτοῦ ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ χήρα εἶνε κληρονόμος καὶ δὴ μοναδικὸς τοιοῦτος, αὐτῇ ἐπομένως ὀλόκληρος ἢ μὴ διατεθεῖσα περιουσία αὐτοδικαίως ἀνήκει. Σύγκρουσις τις μεταξὺ τῶν λοιπῶν κληροδόχων οὐδόλως πρόκειται, διότι ἡ κληρονομία ὑπεραρκεῖ καὶ ἐπομένως τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ᾔτο τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει αἱ περὶ τοῦ ἐξαιρέτου (*praelegatum*) ἀρχαὶ τοῦ ρωμ. δικαίου ἐφηρμόζοντο.

Οὐδεμία ὡσαύτως ἀνάγκη παρίσταται νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον τὸ ἐξαίρετον τοῦτο ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν καθηκόντων τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης. Διὰ τούτου παρήχθη ἀναμφισβητήτως ὑποχρέωσις αὐτῶν ὅπως καὶ πρὸ πάσης ἐκκαθαρίσεως μεταβιβάσωσιν ἢ μᾶλλον ἀφήσωσιν εἰς τὴν κληρονόμον τὰ περιγραφέντα μέρη τῆς περιουσίας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ Φαλκίδιον τέταρτον, παρερχόμεθα αὐτὸ ἀνεξέταστον, διότι κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἡ σύζυγος ἀρκετὸν λαμβάνει ὅπως ἐξασφαλισθῇ διὰ τὸ τέταρτον. Τὸ ζήτημα τοῦτο μόνον ἐν περιπτώσει ἐναντίας γνώμης ἡδύνατο ν' ἀνακινηθῇ.

§ 2

Ἐκ τῶν διαφόρων τῆς διαθήκης κληροδοτημάτων σπουδαιότερον κυρίως εἶνε τὸ τελευταῖον. Ὁ διαθέτης ὀρίζει: «μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν λέγω καὶ ἐκπλήρωσιν τῶν ἄνω διατεθέντων, τὸ ἀπομένον ἐκ τῆς περιουσίας μου» μέρος, ἀφοῦ προηγουμένως καὶ οἱ ἐκτελεσταὶ τῆς διαθήκης λάβωσι τὸ μέρος των, νὰ δοθῇ εἰς τὸ Νοσοκομεῖον

1. Ἡ πρακτικὴ σπουδαιότης ἔγκειται μάλιστα καὶ ἐνταῦθα ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ κύριος δὲν ὑποχρεοῦται ἀπολύτως νὰ ὑποχωρήσῃ ἀπέναντι τῶν ἐχόντων ἐμπράγματον δικαίωμα.

ὁ Εὐαγγελισμός, ὑπολογίζει δὲ αὐτὸ ὡς ἀνερχόμενον εἰς λίρας στερλίνας 100.000.

Τὸ κληροδόμημα τοῦτο, ὡς καὶ τινες ἄλλαι διατάξεις ἐτροποποιήθησαν διὰ τοῦ ἀπὸ 9 Μαΐου 1897 κωδικέλλου. Διὰ τούτου τὸ πρὸς τὸν Εὐαγγελισμόν κληροδόμημα περιωρίσθη εἰς τρόπον ὥστε οὗτος νὰ μὴ λάβῃ πλέον τῶν 50.000 λιρῶν στερλινῶν, ἐκ τῆς ὑπολειπομένης δὲ περιουσίας, ἣν ὁ διαθέτης συμφώνως μὲ τὴν τότε κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ζημιῶν του, εἰς 50.000 λίρ. στερλίνας τοῦλάχιστον ὑπολογίζει, ὀρίζει ὅπως συστηθῇ ἀπομαχικόν τι καθίδρυμα, ἴδρυμα δηλ. σκοποῦν τὴν κατασκευὴν κατοικιῶν καὶ τὴν συντήρησιν ἀποστράτων καὶ ἀπομάχων, ὑπαλλήλων τοῦ δημοσίου καὶ ἐργατῶν, περιπιπτόντων εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ἐνδείας.

§ 3

Τὴν 13 Φεβρουαρίου 1899 ἀπεβίωσεν ὁ διαθέτης μὲ περιουσίαν πολὺ σημαντικωτέραν ἢ ὡς αὐτὸς κατὰ τὰ ἔτη 1896 καὶ 1897 εἶχε ταύτην ὑπολογίσει, διότι μετὰ τὴν πληρωμὴν τῶν λοιπῶν κληροδοτημάτων συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ πρὸς τὸν Εὐαγγελισμόν ὑπελείφθη περίσσευμα οὐχὶ 50.000 λιρῶν στερλινῶν, ἀλλὰ τὸ ἐξαπλάσιον τούτου, ἤτοι 300.000 λίραι στερλίνας. Ἐκ τούτου ἀναφύεται νῦν τὸ ζήτημα: Τὸ ὑπὸ τοῦ διαθέτου διὰ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ κωδικέλλου διατάξεως συσταθὲν ἀπομαχικόν καθίδρυμα, μέλλει νὰ λάβῃ ὁλόκληρον τὸ ἐκ 300.000 λιρῶν στερλινῶν ὑπόλοιπον τοῦτο ἢ θὰ περιορισθῇ εἰς μόνον τὸ ὑπὸ τοῦ διαθέτου εἰς 50.000 λ. στερλίνας περίπου ὑπολογισθὲν ποσόν; Ἀναμφίβολον νομίζω ὅτι ἡ δευτέρα αὕτη γνώμη εἶνε ἡ μόνη ὀρθή.

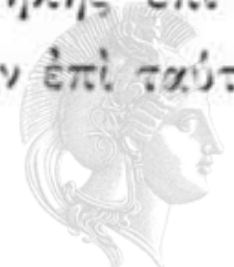
Καὶ ἡδύναντό τις μὲν ν' ἀντιτάξῃ ὅτι τὸ κληροδόμημα εἶνε πρωτίστως κληροδόμημα ὅλου τοῦ ὑπολοίπου, ὁ δ' ὑπολογισμὸς τοῦ διαθέτου δευτερεύουσά τις καὶ ἐπουσιώδης παρατήρησις ἐστερημένη πάσης νομικῆς φύσεως. Ὡσαύτως ὅτι ὑπὸ σπουδαίαν ἐποψὴν δέον νὰ λάβωμεν, ὅτι, ἐὰν ἡ τοῦ διαθέτου περιουσία ὑφίσταται διακυμάνσεις καὶ κατὰ τὸν τοῦ θανάτου του χρόνον εἶνε πολὺ μείζων τῆς κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης ὑπαρχούσης, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διατάξεως ἐνδεχόμενον ν' ἀποβῇ ὅλως διάφορον ἐκείνου, ὅπερ ὁ διαθέτης κατὰ νοῦν εἶχεν, ὡς ἐν τῷ θέματι τοῦ Τρυφωνίνου L. 19 § 2 de castr. pec. (49. 17) ἐνθα ὀρίζεται: *Filius familias paganus de peculio castrensi fecit testamentum et, dum ignorat patri se suum heredem extitisse, decessit. Non potest videri pro castrensibus bonistatus, pro paternis intestatus decessisse, quamvis id in milite etiamnunc rescriptum sit, quia miles ab initio pro parte testatus, pro parte intestatus potuerat mori, quod jus iste non habuerit... Necessario ergo castrensis peculii heres scriptus universa bona habebit, perinde ac si pauperrimus facto testamento decessisset, ignorans, se locupletatum per servos alio loco agentes,*

Ἐνταῦθα ὁμῶς παρατηρητέον τὰ ἑξῆς: Ἐπὶ διαθήκης ὡς καὶ ἐπὶ πάσης ἄλλης δικαιοπραξίας λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὅτι ὅλα τὰ ἔννομα ἀποτελέσματα οὐδέποτε δύνανται νὰ ἐπέλθωσιν ἀκριβῶς ὅπως τὰ συμβαλλόμενα μέρη διενοήθησαν. Λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ τῶν μερῶν δηλώσει ἐνυπαρχόντων στοιχείων, ἐπίδρασιν ἔχει καὶ ἀριθμὸς τις ἐτέρων ὠρισμένων τοιούτων, ἅτινα βασιζονται ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ δίκαιον εἶνε ὀργανικὴ ἐνότης καὶ ἐπομένως ὅτι πρὸς τῇ βουλήσει τῶν ἀτόμων δέον νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν τὸ ὅλον μετὰ τῶν προαπαιτούμενων αὐτοῦ ὡς καὶ τῶν συναφῶν αὐτῷ. Οὕτως καὶ τὸ χωρίον τοῦ Τρυφωνίνου· διότι ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρώτην ἀπόφανσιν αὐτοῦ, αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τοῦ πᾶσαν διάταξιν τελευταίας βουλήσεως διέποντος κανόνος: *nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest*. Τούτου ἕνεκεν ἡ ἀπόφανσις αὕτη ρητῶς ἀποκρούεται καὶ διὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τοῦ στρατιώτου, δι' ὃν ὁ κανὼν οὗτος δὲν ἔχει ἐφαρμογὴν. Ἡ δευτέρα ἀπόφανσις τοῦτο καὶ μόνον νὰ ἐξαγγείλῃ προτίθεται ὅτι ἡ περὶ ὁμάδος τινος διάταξις εἶνε κατὰ τοσοῦτον ἐλαστικὴ, καθόσον περιλαμβάνει τὴν ὁμάδα μεθ' ὅλων τῶν μελλουσῶν ἀλλοιώσεων αὐτῆς. Οὕτως λοιπὸν καὶ ἡ περὶ τῆς ὑπολειπομένης περιουσίας διάταξις, ἐφ' ὅσον πράγματι τὸ ὑπόλοιπον ἀφορᾷ, δύναται νὰ ἐπεκταθῇ ἢ περιορισθῇ ἀναλόγως τῶν μεταβολῶν, ἃς ἡ περιουσία μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης ὑφίσταται.

Ἄλλ' ὁμῶς ἅπαντες οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι ὑπ' ὄψιν λαμβάνονται μόνον ὅταν τὸ περιεχόμενον τῆς τελευταίας διατάξεως καθωρίσθῃ. Οὕτως εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι: ὅστις ἐγκαθιστᾷ τὸν Α κληρονόμον ὅλης αὐτοῦ τῆς περιουσίας παραχωρεῖ αὐτῷ τὴν ἐξ ἐνὸς ἑκατομμυρίου περιουσίαν του, ἣν κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου του εἶχε, καὶ ἐν ᾗ ἔτι περιπτώσει ἐν τῷ τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης χρόνῳ αὕτη οὔτε εἰς 100.000 μάρκας ἀνήρχετο. Ἄλλ' ὁμῶς τὸ πρᾶγμα ἄλλως θὰ εἶχεν, ἐὰν λ. χ. ὁ διαθέτης ἐγκαθίστα κληρονόμους κατ' ἴσας μερίδας τὸν Α καὶ τὸν Β καὶ συνάμα ὠρίζεν ὅτι ὁ Α δὲν δύναται νὰ λάβῃ πλεόν τῶν 50.000 μαρκῶν. Περὶ τούτου ἀποφαίνεται καὶ ὁ Παπινιανὸς ἐν L. 69 pr. de leg. 31.

Οὕτως καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ θέματι λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ διαθέτης δύο τινα ἀπεφώνησεν χαρακτηρίσας 1) τὸ κληροδότημα ὡς κληροδότημα τοῦ ὑπολοίπου καὶ 2) δηλώσας ὅτι ὑπολογίζει τὸ ὑπόλοιπον τοῦτο εἰς 50.000 ἀναφ. 100.000 λ. στερλ. Ἡ ἀνεύρεσις τῆς σημασίας τῶν δηλώσεων τούτων εἶνε ἔργον τῆς ἐρμηνείας, ἥς ὡς γνωστὸν ἐπὶ διαθηκῶν ἐλευθεριωτέρα χρῆσις γίνεται ἢ ἐπὶ τῶν μεταξὺ ζώντων δικαιοπραξιῶν, ἐν αἷς ὡς ἐκ τῶν συγκρουομένων συμφερόντων τῶν πλειόνων ἢ ἀποβλεψίς εἰς τὴν ἐνδόμυχον τοῦ ἐνὸς βούλησιν θ' ἀντέκειτο εἰς τὰς ἐννόμους τοῦ ἐτέρου προσδοκίας. Τούτου ἕνεκεν ἐπὶ τῶν δικαιοπραξιῶν ἡ ἐρμηνεία δὲν δύναται νὰ παρίδῃ ἐκδηλώσεις τινὰς τῆς βουλήσεως τῶν μερῶν. Ἄλλως ὁμῶς ἐπὶ διαθήκης· ἐπὶ ταύτης οὐδεὶς λόγος συγκρούσεως ὑπάρχει· ὁ διαθέτης μονολογεῖ, οὗ ἕνεκεν ἐπὶ ταύτης, ὡς

καὶ ἐν παντὶ μονολόγῳ, λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ μᾶλλον ἐνδομύχοι σκέψεις καὶ διαθέσεις χάριν καλλιτέρας κατανοήσεως καὶ ἐκτιμήσεως αὐτῆς. Ἐὰν νῦν ἐν τῇ δηλώσει ὑπάρχει τι τὸ σκοτεινὸν καὶ ἀόριστον καὶ ἐὰν καὶ ὁ διαθέτης αὐτός, περὶ τούτου ἐρωτώμενος δὲν δύναται ἄνευ ἐνδοιασμοῦ ν' ἀποφανθῇ τίνι τρόπῳ κατὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἑτέραν περίπτωσιν θὰ ἔλυσεν τὸ ζήτημα τότε δεόν ν' ἀναδράμωμεν εἰς τὰς ἐνδομύχους αὐτοῦ προθέσεις, τὰ ἐλατήρια τῶν πράξεών του, τὰς ιδέας του, τὴν ἀγάπην καὶ τὸ μῖσός του. Πρὸς ἀνέυρεσιν αὐτῶν δεόν ὡσαύτως νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ ἐν τῇ διαθήκῃ παρεμπιπτόντως ἀπαντώμεναι παρατηρήσεις, διότι εὐλόγως δύναται τις νὰ ὑπολάβῃ ὅτι ἕκαστος ἐπὶ τῆς καταρτίσεως μιᾶς τόσο σπουδαίας πράξεως, ὡς ἡ τῆς τελευταίας βουλήσεως, οὐδὲν περιττὸν καὶ πρὸς τὸ θέμα ἄσχετον ἐκφράζει, ἀλλ' ὅτι πᾶν τὸ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον εἶνε ἀπόρροια τῶν ἐνδομύχων αὐτοῦ διαλογισμῶν καὶ χρησιμεύει πρὸς σαφεῇ ἐκδήλωσιν τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ διαθέσεως.

§ 4

Ἐξεταζομένης τῆς διατάξεως ἐκ τῆς ῥ' πόψεως ταύτης, δεόν κατὰ πρῶτον νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἐξῆς: Ἐὰν ὁ διαθέτης ρητῶς ἐν τῇ διαθήκῃ του λέγῃ ὅτι τὸ ὑπόλοιπον εἰς 100.000 λίρας στερλίνας ὑπολογίζει, καὶ ἐὰν καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐν τῷ κωδικέλλῳ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν διὰ τὸν Εὐαγγελισμόν 50.000 λιρ. στερλινῶν τὸ ὑπόλοιπον τοῦτο εἰς 50.000 λ. στερλ. τοῦλάχιστον ὑπολογίξῃ, δὲν δύναται τις νὰ διίδῃ ἐν τούτῳ τυχαίαν καὶ πάσης σημασίας ἄμοιον δήλωσιν. Ὁ διαθέτης οὐδὲν ἕτερον διὰ τούτου προτίθεται ἢ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ βούλησιν λεπτομερέστερον νὰ διευκρινήσῃ. Τοῦτο γίνεται κατὰδῆλον καὶ ἐκ τῆς τροποποιήσεως τῆς διατάξεως καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ συστάσεως ἀπομαχικοῦ ἰδρύματος ἐγκαταλειφθέντος κληροδοτήματος. Κατ' ἀρχὰς ἤθελε νὰ κληροδοτήσῃ εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν 100.000 λ. στερλ., βραδύτερον ὅμως ἐνόμισεν ὅτι 50.000 λ. στερλῖναι ἐξήρκουν δι' αὐτὸν καὶ ὅτι αἱ ὑπολειπόμεναι 50.000 λ. στερλ. νὰ χρησιμοποιηθῶσι δι' ἀπομαχικὸν τι καθίδρυμα. Διὰ τούτου προδήλως ἤθελεν Εὐαγγελισμόν καὶ ἀπομαχικὸν ἴδρυμα ἐν ἴσῃ μοίρᾳ νὰ θέσῃ. Ἴσως ἀκριβέστερον ἐκφραζόμενος θὰ ὥριζεν οὕτως: Ἐκ τοῦ ὑπολοίπου τὸ ἥμισυ νὰ περιέλθῃ εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ εἰς τὸ ἀπομαχικὸν ἴδρυμα, εἰς ἑκάτερον τούτων περίπου 50.000 λίραι στερλῖναι. Βεβαίως ὅμως θὰ ἐσκέφθη, ὅτι τὸ ὑπόλοιπον μόλις θὰ ὑπερέβαινε τὰς 50.000 λίρ. στερλίνας καὶ ἐθεώρησεν ἐπομένως τὸν τρόπον τοῦτον τῆς διατάξεως ὡς ἀκριβῆ. Πόσον πρὸς τούτοις ὁ διαθέτης ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐνδιέφερετο, καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι αὐτῷ ἐν τῶν μεγαλητέρων κληροδοτημάτων κατέλιπε, καὶ ἐκ τῆς μεγάλης τοῦ Νοσοκομείου τούτου σπουδαιότητος, ὑπὲρ οὗ ὁ διαθέτης ζῶν ἔτι πλεῖστα ὅσα εἶχε πράξει, δὲν δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι ὁ

διαθέτης διὰ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ κληροδοτήματος εἰς 50.000 λ. στερλίνας ἑτερόν τι νὰ δηλώσῃ προὔτιθετο παρὰ μόνον ὅτι τὸ ποσὸν τῶν 100.000 λ. στερλ. διανεμητέον ἐστὶ κατ' ἴσα ὡς ἔγγιστα μέρη εἰς τὰ δύο κληροδοτήματα. Ἐκ τούτου ἤδη καταφαίνεται ὅτι ἡ τοῦ διαθέτου δήλωσις ὅτι τὸ ὑπόλοιπον εἰς 100.000 ἀναφ. 50.000 λ. στερλίνας ὑπολογίζει, δὲν εἶναι τυχαία τις παρατήρησις ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ἠθέλησε νὰ εἴπῃ: Κληροδοτῶ 100.000 ἀναφ. 50.000 λίρας στερλίνας καὶ φρονῶ ἀδιστάκτως ὅτι τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας ἐξαρκεῖ πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ.

§ 5

Ἡ ἐξήγησις αὕτη θὰ ἐξήρκει ἐὰν ἡ διάταξις ἐγένετο ὑπὲρ φυσικοῦ προσώπου. Ἔτι πειστικώτεροι ὅμως εἰσὶν οἱ λόγοι ἐὰν οὐχὶ περὶ φυσικοῦ προσώπου ἀλλὰ περὶ ιδρύματος πρόκηται. Ὁ ἄνθρωπος πλείστους ὅσους ἔχει σκοπούς, ἄφθονον δ' ἔχων περιουσίαν πολλὰς ἐπιχειρήσεις ν' ἀναλάβῃ ὡς καὶ νέους καταναλώσεως τρόπους νὰ ἐξεύρῃ δύναται. Ἄλλως ὅμως ἔχει προκειμένου περὶ ιδρύματος νῦν τὸ πρῶτον συνιστωμένου ἢ διὰ παροχῆς πλουσιωτέρου καθισταμένου. Τὸ ἱδρυμα προορισμὸν ἔχει οὐχὶ τὴν κατανάλωσιν ἀλλὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, τοῦ ἰδίου αὐτοῦ καὶ οὐχὶ ἀλλοτρίων τοιούτων. Ὅθεν ἡ πρὸς ἱδρυμα παροχὴ δέον νὰ προσαρμόζεται ταῖς σχέσεσι καὶ ἀνάγκαις αὐτοῦ, οὗ ἕνεκεν πιθανώτερον τυγχάνει ὅτι ὁ διαθέτης προὔτιθετο ὠρισμένον τι ποσὸν νὰ θέσῃ ἢ ν' ἀφεθῇ ἐν τῇ ἀοριστίᾳ. Πῶς θὰ εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἐὰν, ἡ μέλλουσα περιουσία ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἡ παροχὴ νὰ ὑπερβαίνει πᾶσαν ἀνάγκην καὶ πᾶσαν δρᾶσιν τοῦ ιδρύματος, οὕτως ὥστε νὰ προξενήσῃ ἀμηχανίαν πρὸς χρῆσιν τόσου πλούτου;

Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἱδρυμα δι' ἐξαπλασίας περιουσίας τιμηθὲν ἄλλοῖον ὅλως χαρακτῆρα δύναται νὰ λάβῃ καὶ πάντως θὰ λάβῃ, ζήτημα ὡσαύτως εἶναι μήπως ὅ,τι εἰς μικρότερον κύκλον εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα συνεπιφέρει, ἐν τοιαύτῃ ἀφθονίᾳ βλαβερὸν καὶ καταστρεπτικὸν ἀποβῇ. Εἶνε ἐπομένως ζήτημα ἐὰν καὶ ὁ διαθέτης, περὶ τούτου ἐρωτώμενος, ἠθέλῃ ἀποφανθῇ ὅτι τοιαύτην τινα ἀφθονίαν προὔτιθετο, καὶ ἐὰν τὸ τοιοῦτο ἀντεπεκρίνετο εἰς τὰς ἐπιθυμίας του καὶ τὰς βλέψεις του.

Ἡ γνώμη αὕτη ἐτι μᾶλλον δέον νὰ ὑπερισχύσῃ, ἐὰν, ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, νῦν τὸ πρῶτον πρόκειται νὰ συσταθῇ ἱδρυμα καὶ ὁ διαθέτης δὲν δύναται ν' ἀποβλέψῃ εἰς ἐπιχειρήσιν ἐν ἐνεργείᾳ ἤδη διατελοῦσαν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ μέγεθος τοῦ ποσοῦ ἀποτελεῖ συστατικὸν ὅρον τοῦ ιδρύματος, ὅπερ τὸν χαρακτῆρα του ἐκ τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς περιουσίας λαμβάνει. Δὲν ἔπεται ὅμως ἐκ τούτου ὅτι δὲν δύναται βραδύτερον νὰ περιέλθῃ αὐτῷ νέα περιουσία· τότε ὅμως πρόκειται περὶ προσώπου ὑπάρχοντος ἤδη καὶ λειτουργοῦντος καὶ οὐχὶ νῦν τὸ πρῶτον ὑπαρξιν λαμβάνοντος.

§ 6

Κατὰ ταῦτα οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν ὅτι ἐὰν ἡ διάταξις ἐκ δύο σύγκληται δηλώσεων: ἐκ μιᾶς τὸ κληροδότημα ὡς ὑπόλοιπον χαρακτηρίζουσης, καὶ ἐξ ἑτέρας ὠρισμένον ποσὸν παραδεχομένης, ὅτι ἐν τῷ ἡμετέρῳ θέματι ἡ δευτέρα αὕτη δηλώσις ἐπικρατεστέρα δέον νὰ θεωρηθῇ. Τὴν *falsa demonstratio* δὲν ἀποτελεῖ τὸ ποσόν, ἀλλὰ τὸναντίον ἡ *falsa demonstratio* ἐγκτεται εἰς τὸ ὅτι ὁ διαθέτης ὑπολαμβάνει καὶ ὀρίζει τὸ ποσὸν τοῦτο ὡς ὑπόλοιπον, ὅτι δὲν σκέπτεται ὅτι ἡ περιουσία αὐτοῦ δύναται νὰ μεταβληθῇ καὶ ἐπομένως τὸ ὑπόλοιπον ἐνδεχόμενον ἐν τῷ μέλλοντι ὅλως διάφορον ν' ἀποβῇ.

§ 7

Ἡδύνατό τις ἀκόμη ν' ἀντιτάξῃ ἡμῖν ὅτι ὁ διαθέτης τὰς 50.000 λ. στερλ. οὐχὶ ὠρισμένως ἐνδεικνύει ἀλλ' ὅτι περὶ 50.000 λ. στερλινῶν τ ο ὑ λ ά χ ι σ τ ο ν καὶ περὶ 100.000 λ. στερλ. π ε ρ ῖ π ο υ ὀμιλεῖ. Ἡ ἀοριστία ὅμως αὕτη οὐδεμίαν ἐπίδρασιν δύναται νὰ ἔχῃ οὔτε πρὸς ὄφελος οὔτε πρὸς βλάβην τῆς διατάξεως. Διότι διὰ τούτου οὐδὲν ἕτερον ὑπονοεῖται εἰμὴ ὅτι μικρολόγος τις διακανονισμὸς ἀποφευκτέος ἐστίν. Ἐν ᾗ περιπτώσει τὸ ὑπόλοιπον ἀνήρχετο εἰς 50.500 ἢ 100.500 τότε δὲν θὰ ἡδύνατό τις νὰ ὀμιλῇ περὶ μικρᾶς διαφορᾶς. Ἡ διάταξις ἐπομένως ἀποτελεῖται ἐξ ὠρισμένου ποσοῦ ὡς πυρῆνος καὶ ἐξ ἐνὸς ἀπομένοντος πλεονάσματος, ὅπερ τότε καὶ μόνον ἀπαιτητὸν καθίσταται ὅταν ἡ ὑπολειπομένη περιουσία δὲν παρουσιάζῃ ἀρκούντως σημαντικὸν πλεόνασμα ὑπὲρ τὸν πυρῆνα.

§ 8

Κατὰ ταῦτα τὸ ζήτημα, τί δικαιούται τὸ ἀπομαχικὸν ἴδρυμα ν' ἀπαιτήσῃ, δέον ἀναμφισβητήτως οὕτω νὰ λυθῇ, ὅτι αὐτῷ 50.000 λίρ. στερλῖναι καὶ οὐδὲν πλέον ἀνήκουσι. Τὸ ὑπόλοιπον περιέρχεται εἰς τὴν κληρονόμον δηλονότι τὴν σύζυγον, καὶ ἀνήκει αὐτῇ καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει ὁ διαθέτης, ὅπερ καὶ πιθανόν, οὐδόλως τοιοῦτον ἀποτέλεσμα προσεδόκα. Διότι ἡ εἰς τὸν κληρονόμον ἐπαγωγή τοῦ μὴ ἐξαντληθέντος διὰ κληροδοτημάτων ὑπολοίπου, δὲν βασιζέται ἐπὶ τῆς τοῦ διαθέτου βουλήσεως, ἀλλ' εἶνε νομικὴ ἐνέργεια, ὡς ἡ ἀνωτέρω περιγραφεῖσα, ἥτις ἐπὶ τῆς ὀργανικῆς φύσεως καὶ τῆς ἀναγκαίας τοῦ δικαίου ἀλληλουχίας στηρίζεται καὶ ἀπὸ τῆς βουλήσεως τοῦ διαθέτου ἀνεξάρτητος τυγχάνει.

Βερολῖνον 14 Νοεμβρίου 1899

Καθηγητῆς J. KOHLER

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ὑπὸ
Dr. REGELSBERGER
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Γοτίγγη

B

Γ Ν Ω Μ Ο Δ Ο Τ Η Σ Ι Σ

Περὶ διατάξεως τινος τελευταίας βουλήσεως τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν ἀποβιώσαντος κυρίου
Ἀ ν δ ρ έ ο υ Σ υ γ γ ρ ο ῦ

I

Ὁ ἐξ Ἀθηνῶν καταγόμενος καὶ τῇ 13 Φεβρουαρίου 1899 ἀποβιώσας Κύριος Ἀνδρέας Συγγρός κατέλιπε δύο διατάξεις τελευταίας βουλήσεως: τὴν ἀπὸ 12 Φεβρουαρίου 1896 διαθήκην, καὶ τὸν ἀπὸ 3 Μαΐου 1897 Κωδικέλλον. Δὲν γεννᾶται ζήτημα περὶ τοῦ ἐγκύρου ἀμφοτέρων τῶν διατάξεων. Ἀπεναντίας ἐγεννήθησαν ἀμφιβολίαι περὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, καὶ δὴ περιοριζόμεναι εἰς τινὰ διάταξιν, ἐν τῷ κωδικέλλῳ περιεχομένην, πρὸς ὄφελος στρατιωτικῶν ἀπομάχων, καὶ πρὸς ἐργασίαν ἀνικάνων καταστάντων ἐργατῶν.

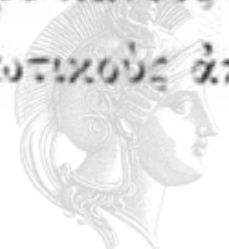
Ἐπὶ τοῦ προκειμένου λαμβάνονται τὰ ἐξῆς ὑπ' ὄψει, ἐν σχέσει πρὸς τὸ πραγματικὸν μέρος τῆς ὑποθέσεως.

Ἐν τῇ διαθήκῃ του ἐπεχείρησεν ὁ διαθέτης διανομήν, ἐξαντλοῦσαν κατὰ τὴν γνώμην του ἅπασαν τὴν περιουσίαν του. Ὑπὲρ τῆς συζύγου του, ἣν διώρισε κληρονόμον, διέθεσεν 60.000 λ. ἄγγ. Κατέλιπε μέγαν ἀριθμὸν κληροδοτημάτων ὠρισμένων ποσῶν, κατ' ἐξοχὴν πρὸς κοινωφελεῖς σκοπούς, καὶ ἐν τέλει κληροδότημα, ὃ συντόμως ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ἔχει περίπου ὡς ἐξῆς:

«Τὸ μετὰ πληρωμὴν πασῶν τῶν προμνημονευθεισῶν διατάξεων ἀπομένον ἐκ τῆς περιουσίας μου ὑπολογίζω περίπου καὶ ἐν παρόδῳ εἰς 100.000 λ. ἄγγ. Τὸ ὑπόλοιπον τοῦτο δέον νὰ περιέλθῃ, λόγῳ κληροδοτήματος, τῷ νοσοκομείῳ «Ὁ Εὐαγγελισμός».

Ἐν τῷ κωδικέλλῳ μετέβαλεν ὁ διαθέτης τὴν διάταξιν ταύτην ὡς ἐξῆς:

Ἐκ τῆς, μετὰ τὴν καταβολὴν τῶν ἀνωτέρω παροχῶν, ὑπολειπομένης περιουσίας μου δέον νὰ λάβῃ τὸ νοσοκομεῖον «Εὐαγγελισμός» 50.000 λ. ἄγγ. Ἐκ τοῦ ὑπολοίπου, ὃ ἐγὼ περίπου ὑπολογίζω εἰς τοῦλάχιστον 50.000 λ. ἄγγ. — τὸ ποσὸν εἶναι γεγραμμένον διὰ στοιχείων καὶ δι' ἀριθμῶν — δέον πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ κατασκευασθῶσι κατοικίαι διὰ τοὺς ἄνευ οἰκογενείας στρατιωτικοὺς ἀπομά-

χοις καὶ τοὺς ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν καταστάντας μὴ οἰκογενειάρχας ἐργάτας. Ἐκ τούτου ὅ,τι ἀπομείνη πρέπει νὰ κατατίθεται ἐντόκως, ἐκ δὲ τῶν εἰσοδημάτων νὰ δίδεται βοήθεια εἰς τοὺς τροφίμους τῶν γηροκομείων, καί, ἐφ' ὅσον ἀρκοῦσι τὰ μέσα, εἰς οἰκογενεῖας στρατιωτῶν καὶ ἐργατῶν.

Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου ἀπεδείχθη ὅτι τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας, μετὰ κάλυψιν τῶν καταληφθεισῶν παροχῶν ὠρισμένων ποσῶν, ἀνέρχεται, οὐχὶ ὡς ἐξέλαβεν ὁ διαθέτης, εἰς 50.000 λ. ἀγ., ἀλλ' εἰς τὸ ποσὸν τῶν 300.000 λ. ἀγ.

Γεννᾶται νῦν τὸ ζήτημα, ἂν τὸ κληροδότημα ὑπὲρ τῶν Ἀπομαχικῶν ταμείων περιλαμβάνη τὸ τελευταῖον τοῦτο ποσόν.

II

Ἡ ἀπάντησις θὰ ᾔτο κατ' ἀνάγκην καταφατική, ἂν ἡ ἐρμηνεία διατάξεων τελευταίας βουλήσεως διείπετο μόνον ὑπὸ τοῦ ἐν αὐταῖς περιεχομένου γράμματος. Ἀλλ' ὅμως πᾶσαι αἱ γνωσταὶ νομοθεσίαι, πρὸ παντὸς δὲ αἱ ρωμαϊκαὶ πηγαὶ ὁρμῶνται ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς. Διατάσσουσιν ἐν διαφόροις χωρίοις, καὶ κατὰ διαφόρους τρόπους, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ὅτι περὶ τοῦ περιεχομένου διατάξεων τελευταίας βουλήσεως, ἰδίᾳ δὲ τῶν κληροδοτημάτων, ἀποφασίζει οὐχὶ τὸ λεκτικὸν τῆς διατάξεως, ἀλλ' ἡ ἔννοια, ἣν δυνάμεθα νὰ διίδωμεν ὅτι ὁ διαθέτης συνέδεσε μετὰ τῶν λέξεων. Μόνον ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ ἔννοια αὕτη οὐδόλως συμβιβάζεται πρὸς τὴν γραμματικὴν τῶν λέξεων σημασίαν, δὲν ἔχει αὕτη οὐδεμίαν νομικὴν σημασίαν. Τότε ὅμως ἀφ' ἐτέρου δὲν δύναται νὰ ἰσχύῃ καὶ τὸ λεκτικόν, ἐξ οὗ δὲν ἐξάγεται ἡ βούλησις τοῦ διαθέτου. Ἀντὶ πολλῶν μνημονευθήτωσαν:

Paul L. 12. R. J. 50, 17. In testamentis plenius voluntates testantium interpretamur.

Marcellus L. 69 pr. de legatis (32). Non aliter a significatione verborum recedi oportet, quam cum manifestum est, aliud sensisse testatorem.

Celsus L. 7 § 2 de suppell. leg. 32, 10. Servius fatetur sententiam ejus, qui legaverit aspici oportere, in quam rationem ea solitus vit referret.

Τῇ ἐρμηνείᾳ διατάξεων τελευταίας βουλήσεως παρέχεται εὐρύτερον στάδιον ἐνεργείας ἢ τῇ τῶν συμβολαίων. Ἐν τοῖς συμβολαίοις λαμβάνεται ὑπ' ὄψει οὐ μόνον ποίαν ἔννοιαν συνέδεσεν ὁ δηλῶν μετὰ τῶν λέξεων, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἐὰν ὁ πρὸς ὃν ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως ἀπέδωσεν εἰς τὰς λέξεις τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ἣν καὶ ὁ δηλῶν, ἢ ἣν ὥφειλε, συμφώνως πρὸς τὰ γνωστὰ αὐτῷ περιστατικὰ νὰ ἀποδώσῃ. Ὁ περιορισμὸς οὗτος καταπίπτει ἐπὶ διατάξεων τελευταίας βουλήσεως.

C. 7 de fideicom. 6, 42. Voluntatis defuncti questio in aestimatione judicis est.

Καὶ ἐν περιπτώσει μάλιστα ἀστοχίας περὶ τὴν ἔκφρασιν δέον νὰ ἰσχύῃ ἡ διάταξις, διδομένης αὐτῇ τῆς ἐννοίας, ἣν ἠθέλησεν ὁ διαθέτης. Τοιοῦτοτρόπως τοῦλάχιστον ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ἡ πλημμελής ἔκφρασις ἀφορᾷ τὸ ποσὸν τῆς διατάξεως, ἀδιαφόρως ἐὰν αὕτη ἐκφράζῃ ἥττον τοῦ σκοπηθέντος.

Ulp. L. 9 § 2 de her. inst. 28, 5.

ἡ ὑπερβαίνει αὐτό,

L. 9 § 3 § 4 eod.

Paul, L. 15 pr. de legatis I (30).

III

Ὁ διαθέτης οὐδόλως ἐφαντάσθη ἀναμφιβόλως, κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ κωδικέλλου, ὅτι, τὸ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν πασῶν τῶν προηγουμένων διατάξεων ὑπὲρ τῶν Ἀπομαχικῶν Ταμείων ἀπομένον ποσὸν θὰ ὑπερέβαινε σημαντικῶς τὰς 50.000 λ. ἀγ. Τὸ γεγονὸς τοῦτο θὰ ἐστερεῖτο νομικῆς σημασίας, ἐὰν ἦτο βέβαιον, ὅτι ὁ διαθέτης ἠθέλε νὰ καταλίπη τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας του καθολοκληρίαν ὑπὲρ τῶν Ἀπ. Ταμείων, ἀδιαφόρως εἰς ποῖον ποσὸν ἀνέρχεται τοῦτο, καὶ ἐν ἧ ἔτι περιπτώσει τοῦτο ἀνήρχετο εἰς ἄλλο τόσον ἀκόμη ποσόν. Ὅτι ὁμοῦς τοῦτο δὲν ἦτο ἡ θέλησις τοῦ διαθέτου, ἐξάγεται μετ' ἀρκούσης σαφηνείας ἐκ τῆς συναφείας τῶν διατάξεων.

Τὰ ὑπὸ τοῦ διαθέτου καταλειφθέντα κληροδοτήματα περιέχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παροχὰς πρὸς κοινωφελεῖς σκοπούς. Τὰ περισσότερα τῶν πρὸς κοινωφελεῖς σκοπούς κληροδοτημάτων τούτων δὲν ὑπερβαίνουν τὸ ποσὸν τῶν 20.000 ἀγ. λ. Μόνον τὸ Κράτος σὺν τῷ Εὐαγγελισμῷ καὶ τοῖς Ἀπομαχικοῖς Ταμείοις ἐτιμήθη δι' ἀνωτέρου ποσοῦ. Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν κατέλιπεν ὁ διαθέτης ἐν τῇ διαθήκῃ του τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰς 100.000 λ. ἀγ. ἐκτιμηθὲν ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας του, τὸ ὅποῖον ἠθέλεν ἀπομείνῃ μετ' ἀφαίρεσιν τῶν προηγουμένων παροχῶν. Τὸ κληροδότημα τοῦτο μετέβαλεν ἐν τῷ Κωδικέλλῳ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔλαβεν οὗτος ἐνδιαφέρον ὑπὲρ ἄλλου τινὸς κοινωφελοῦς σκοποῦ, διὰ τὴν προστασίαν δηλονότι τῶν στρατιωτικῶν ἀπομάχων καὶ τῶν πρὸς ἐργασίαν ἀνικάνων ἐργατῶν. Ὅπως λοιπὸν ὑποβοηθήσῃ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον, περιώρισεν εἰς 50.000 λ. ἀγ. τὸ πρὸς τὸν Εὐαγγελισμόν κληροδότημα καὶ ὥρισεν ὅτι ἡ ὑπόλοιπος οὐσία, τοὔτέστιν «ἑτεραι 50.000 λίραι ἀγγλικαί» νὰ περιέλθωσιν εἰς τὰ Ἀπομαχικά Ταμεῖα.

Ἐκ δὲ τοῦ ὑπολοίπου, τὸ ὅποῖον σήμερον ὑπολογίζω εἰς ποσὸν τοῦλάχιστον ἑτέρων λιρῶν στερλινῶν πεντήκοντα χιλιάδων (50.000) ὀρίζω.

Προφανῶς ὁ διαθέτης προϋτίθετο διανομὴν τοῦ ὑπολοίπου τῆς περιουσίας μεταξὺ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ τῶν Ἀπομ. Ταμείων. Ἐν τούτοις ἡ ἐξομοίωσις αὕτη δὲν εἶνε ἐντελής. Διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν πρέπει κατὰ προτίμησιν νὰ ἰκανοποιηθῇ ὁ Εὐαγγελισμός. Ἐπομένως ἐὰν ὡς ἐκ τούτου τὸ ὑπόλοιπον τῆς οὐσίας ἤθελεν εὑρεθῇ κατώτερον τῆς ἐκτιμήσεως τοῦ διαθέτου τότε ἤθελεν ὑποστῇ ἡ πρὸς τὰ Ταμεῖα παροχὴ μείωσιν τινα. Ἀφ' ἑτέρου δὲ πρέπει ἐνδεχόμενόν τι πλεόνασμα νὰ περιέλθῃ εἰς ὄφελος τῶν Ἀπομ. Ταμείων.

Εἶνε ὅμως πλέον ἢ ἀπίθανον ὅτι ὁ διαθέτης ἐσκόπει τὸ τελευταῖον τοῦτο καὶ διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν τὸ πλεόνασμα ἀνήρχετο εἰς ποσὸν πολὺ ἀνώτερον τῶν 50.000 λ. ἄγ. Πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἀντιτίθεται ἡ φανερά προσπάθεια τοῦ διαθέτου, Εὐαγγελισμόν καὶ Ταμεῖα ἐν ἴσῃ μοίρᾳ νὰ θέσῃ, μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψει μικρᾶς τιнос ἐπὶ τὸ πλέον ἢ ἑλαττον διαφορᾶς. Ὁ διαθέτης ἐπέδειξεν ἐν ζωῇ, κατὰ τὴν γνωμοδότησιν τοῦ ἐκ τοῦ πλησίον γνωρίζοντος τὰ πράγματα "Ἕλληνας νομομαθοῦς, μέγα ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Εἶνε λοιπὸν δυνατόν νὰ ἠθέλησεν οὗτος, ὅπως περιέλθῃ εἰς τὰ Ταμεῖα ποσόν, ἐξαπλοῦν ἐκείνου, ὃ λαμβάνει ὁ Εὐαγγελισμός, καὶ δὴ ἐν συνόλῳ ποσὸν ἀνώτερον τοῦ διατεθέντος πρὸς ἅπαντας τοὺς λοιποὺς κοινωφελεῖς σκοποῦς; "Οστις δύναται πῶς νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ διαθέτου, βεβαίως θέλει ἀπαντήσῃ ἀρνητικῶς εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην.

Ἐπειδὴ λοιπὸν *voluntatem ejus, quis legaverit, aspici oportet*, πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ πρὸς τὰ Ἀπ. Ταμεῖα κληροδότημα ὡς ἑξῆς:

«Ὑπὲρ τῶν Ἀπομαχικῶν Ταμείων δέον νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας μου, ἀνερχόμενον περίπου εἰς τὸ ποσὸν τῶν 50.000 ἀγγλ. λ.).»

Τοιοιουτρόπως λοιπὸν τὸ κληροδότημα δὲν ὑπερβαίνει τὰς 50.000 λ. ἄγ. Μόνον ἐνδεχόμενόν τι μικρὸν πλεόνασμα θὰ ὤφειλε νὰ προστεθῇ εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο συμφῶνως τῇ βουλήσει τοῦ διαθέτου.

IV

Τὸ ἤδη ἀπομένον πλεόνασμα περιέρχεται εἰς τὴν σύζυγον τοῦ διαθέτου, ὡς κληρονόμον αὐτοῦ. Καὶ κατελείφθησαν μὲν αὐτῇ 60.000 λ. ἄγ. ὑπὸ τοῦ διαθέτου, οὐχὶ ὅμως ὅπως λάβῃ μόνον τὸ ποσὸν τοῦτο, ἀλλ' ὅπως ἐν πάσῃ περιπτώσει λάβῃ αὕτη τοῦτο. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ διαθέτης διέταξε τοὺς ἐκτελεστάς τῆς διαθήκης του, ὅπως οὗτοι ἐκ τῆς κληρονομίας καταβάλωσι πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὴν σύζυγόν του 60.000 λ. ἄγ. Κατὰ ταῦτα ἡ σύζυγος λαμβάνει τὸ πλεόνασμα ὅχι *contra* ἀλλὰ *secundum voluntatem defuncti*.

V

Δύναμαι νὰ παραδεχθῶ πάντας τοὺς ἐν τῇ γνωμοδοτήσῃ Dernburg ἀναφερομένους νομικοὺς κανόνας, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς ὅμως αὐτῶν ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει καταλήγω εἰς ὅλως ἀντίθετον συμπέρασμα.

Βεβαίως δὲν ἐπιτρέπεται διὰ παρεκφυγῶν καὶ βεβιασμένης ἐρμηνείας νὰ ἐξασθενήσῃ τις τὴν ἐκπεφρασμένην βούλησιν τοῦ διαθέτου. Ἐκπεφρασμένη ὅμως βούλησις εἶνε ἡ διαγνώσιμος βούλησις. Εἰς ταύτην ἀκριβῶς δίδεται δύναμις διὰ τῆς ἐκδοχῆς, ἣν ἐγὼ συμμερίζομαι.

Παραδέχομαι τὸν κανόνα, ὅτι δὲν πρέπει νὰ κλονίζεται ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ ἐπὶ τὴν εὐσυνείδητον ἐκτέλεσιν διατάξεων τελευταίας βουλήσεως ὑπὲρ κοινωφελῶν σκοπῶν. Ἐκ τούτου ὅμως οὔτε ἐπιβάλλεται οὐδὲ δικαιολογεῖται ἡ ἐν ὠρισμένην περιπτώσει ὑπέρβασις τῆς ἀποδειξίμου βουλήσεως τοῦ διαθέτου.

Οὐδ' ἐνίσταμαι κατὰ τοῦ ἐφαρμοσίμου τοῦ κανόνος *falsa demonstratio non nocet*. Ἐρωτᾶται μόνον ποία εἶνε ἡ *demonstratio* εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν; Ἐσκόπει ὁ διαθέτης ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ καταλίπη εἰς τὰ Ταμεῖα ἅπαν τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας του, καὶ ἐξετίμησεν αὐτὸ περίπου καὶ ἐν παρόδῳ εἰς 50.000 λ. ἄγ. ἡ προϋτίθετο νὰ καταλίπη αὐτοῖς 50.000 λ. ἄγ. καὶ ἐξέλαβεν ἐν παρόδῳ, ὅτι δι' αὐτῶν ἐξηντλήθη ἅπασα ἡ περιουσία του;

Ἀποδέχομαι ἐπὶ πλέον τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἡ πλάνη περὶ τὰς συνεπείας δικαιοπραξίας τινος δὲν παρέχει βάσιν πρὸς προσβολὴν ταύτης. Ἐν τῷ προκειμένῳ ὅμως ζητήματι ὁ διαθέτης ἐπλανήθη μόνον ἐν τῇ ἐκδοχῇ, ὅτι αἱ πρὸς τὰ Ταμεῖα καταλειπόμεναι 50.000 λ. ἄγ. θὰ ἐξαντλήσωσι πᾶσαν τὴν περιουσίαν του.

Ἐν Γοττίγγῃ τῇ 9 Σεπτεμβρίου 1899

Dr. REGELSBERGER

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου

ὑπὸ
M. KEMPNER νομοσυμβούλου
καὶ
A. PINNER δικηγόρου ἐν Βερολίνῳ

I'

Γ Ν Ω Μ Ο Δ Ο Τ Η Σ Ι Σ

Ἐκλήθημεν ὅπως γνωμοδοτήσωμεν περὶ διατάξεώς τινος τῆς διαθήκης καὶ τοῦ κωδικέλλου τοῦ ἀποβιώσαντος Ἀνδρέου Συγγροῦ.

Ἡ διαθήκη χρονολογεῖται ἀπὸ 12 Φεβρουαρίου 1896. Ἐν αὐτῇ ἐγκατέστησεν ὁ διαθέτης τὴν σύζυγόν του καθολικὴν καὶ νόμιμον κληρονόμον, ἀκολουθῶς δὲ κατέλιπεν αὐτῇ ὠρισμένον ποσὸν καὶ δύο οἰκίας. Τέλος διατάσσονται ἐν αὐτῇ πολλὰ κληροδοτήματα. Ἐν τούτων κατελείφθη τῷ νοσοκομείῳ ὁ «Εὐαγγελισμὸς» περιλαμβάνον τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας του 100.000 ἀγγ. λίρ. (τὸ ἀπομένον ἐκ τῆς περιουσίας μου, ὃ σήμερον ὑπολογίζω ἀνερχόμενον εἰς λίρας στερλίνας ἑκατὸν χιλιάδας περίπου). Ἐν τῷ κωδικέλλῳ, ἐκτὸς ἄλλων κληροδοτημάτων, περιορίζεται καὶ τὸ πρὸς τὸν Εὐαγγελισμὸν κληροδοτήμα κατὰ τοῦτο, καθ' ὅτι καταλείπονται αὐτῷ μόνον 50.000 ἀγγ. λ.

Τέλος ὀρίζει ὁ διαθέτης, ὅτι μετὰ πληρωμὴν πάντων τῶν κληροδοτημάτων δέον νὰ τιμῶνται ὠρισμένοι ἀγαθοεργοὶ σκοποὶ ἐκ τοῦ ὑπολοίπου τοῦ περισσεύματος τῆς περιουσίας, τὸ ὁποῖον ὀρίζει τὸ ὀλιγώτερον εἰς ἑτέρας 50.000 λίρ. ἀγγλ. (ἐκ τοῦ ὑπολοίπου τὸ ὁποῖον σήμερον ὀρίζω).

Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Συγγροῦ κατεδείχθη ὅτι τὸ ὑπόλοιπον τοῦτο τῆς περιουσίας, τὸ ὁποῖον ἀπέμεινε μετὰ τὴν πληρωμὴν τῶν κληροδοτημάτων ἀνήρχετο οὐχὶ εἰς 50.000 ἀλλ' εἰς 300.000 λίρ. ἀγγλ.

Ἐγεννήθη λοιπὸν τὸ ζήτημα, ἐὰν τὸ μέρος τοῦ ὑπολοίπου, τὸ ὑπερβαῖνον τὰς 50.000 λίρ. ἀγγλικὰς περιέρχεται τῇ γενικῇ κληρονόμῳ, ἢ ἐὰν τοῦτο δέον νὰ διατίθεται ὑπὲρ τῶν ἄνω ἀγαθοεργῶν σκοπῶν.

Ἐχομεν ἐνώπιον ἡμῶν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δύο γνωμοδοτήσεις, τὴν μὲν τοῦ κυρίου καθηγητοῦ καὶ Δρος Dernburg, δι' ἧς γνωμοδοτεῖται, ὅτι ἅπαν τὸ ποσὸν περιέρχεται πρὸς τοὺς ἀγαθοεργοὺς σκοπούς, τὴν δὲ τοῦ κυρ. καθηγητοῦ Κρασσᾶ, ἥτις παριστᾷ ὅτι ἡ χήρα τοῦ διαθέτου δικαιοῦται νὰ λάβῃ τὸ ὑπερβαῖνον τὰς 50.000 λ. ἀγγ. πλεόνασμα τοῦ ὑπολοίπου. Καταλήγομεν ἐπίσης εἰς τὴν αὐτὴν γνώμην.

Ἐκ τῶν προτέρων παρατηροῦμεν ὅτι πρὸς ἐρμηνείαν τῆς διαθήκης ἐστηρίχθημεν ἐπὶ μόνου τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου, ἐπειδὴ αἱ μεταφράσεις, μάλιστα εἰς τὰς ἐνδιαφερούσας ἡμᾶς περιπτώσεις δὲν τυγχάνωσι καθ' ὅλοκληρίαν ἀλάνθαστοι. Πρὸς σχηματισμὸν γνώμης ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁρμώμεθα ἐκ τῶν ἐξῆς σκέψεων.

I

“Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Κρασσᾶ λεπτομερῶς ἐξεταζόμενον ζήτημα, εἰς ποῖον δηλονότι ἤθελε περιέλθῃ ἐνδεχόμενον ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας, μὴ ἐξαντληθὲν διὰ κληροδοτημάτων, προϋποτιθεμένου ὅτι περὶ αὐτῶν οὐδὲν διέθετο ὁ διαθέτης, ὀφείλει τις ἀναντιρρήτως κατὰ τὴν γνώμην μας νὰ ἀπαντήσῃ μετὰ τοῦ κυρ. Κρασσᾶ ὅτι τὸ ποσὸν τοῦτο λαμβάνει ἡ κληρονόμος τοῦ διαθέτου.

Γενικῶς ἐπικρατεῖ ἐν τῷ ρωμαϊκῷ καὶ τῷ κοινῷ δικαίῳ ἡ γνώμη ὅτι ὁ ἐγκατεστημένος κληρονόμος *ex re certa*, λαμβάνει ἐν ἀμφιβολίᾳ καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας, ἐφ’ ὅσον ὁ διαθέτης δὲν ἐξεδήλωσε τὴν βούλησίν του, ὅπως τὸ ὑπόλοιπον τοῦτο περιέρχεται εἰς ἄλλους. Οὕτως λέγει *lex I, § 4 D. 28. 5*:

«*Si ex fundo fuisset aliquis solus institutus, valet institutio detracta fundi mentione*» (πρβλ. ἐπίσης *lex. IX § 13 D. 28. 5*).

Τὴν γνώμην ταύτην ἀσπάζονται ἐπίσης πάντες οἱ σημαίνοντες νομομαθεῖς (*Windscheid Pand. VII Ἔκδοσις Σελ. 60 Σημ. 6. Dernburg Pand. V. Ἔκδοσις Σελ. 169*).

Ὁ πρῶτος τούτων ἐφαρμόζει ἀκριβῶς τὸν κανόνα τοῦτον ἐπὶ τῆς προκειμένης περιπτώσεως, ὅταν δηλονότι ὁ διαθέτης ὑπῆρξε τῆς γνώμης ὅτι ἡ περιουσία του συνίστατο μόνον ἐξ ὠρισμένων μερῶν ἢ ποσῶν, ἢ ὅταν πραγματικῶς ἦτο τοῦτο ἀληθὲς κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐγκαταστάσεως, ἀλλ’ ὁ διαθέτης ἀπέκτησε κατόπιν ἑτέραν περιουσίαν.

Οὕτω τέλος ἀπεφάσισε τὸ ἀνώτατον γερμανικὸν δικαστήριον, τὸ *Reichsgericht* (Τόμ. 17 Σελ. 143) ἐπὶ περιπτώσεως ἀναγομένης εἰς τὸ ρωμαϊκὸν Δίκαιον.

Κατὰ ταῦτα οὐδόλως δύναται ν’ ἀμφισβητηθῇ ὅτι ἡ χήρα δικαιούται νὰ λάβῃ τὸ τὰς 50.000 λ. ἀγ. ὑπερβαῖνον ποσόν, ἐὰν καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι περὶ αὐτῶν οὐδὲν διέθετο ὁ διαθέτης.

Παρατηρητέον δὲ προσέτι ὅτι καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκφράσεως ἐν τῇ διαθήκῃ (καθολικὸν καὶ κληρονόμον) συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης, ὅτι κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ διαθέτου ἡ κληρονόμος δέον νὰ ᾖ καὶ ἡ γενικὴ κληρονόμος του, ἐφ’ ὅσον οὗτος οὐχὶ ἄλλως διέθεσε διὰ κληροδοτήματος.

II

Ἐξαντληθέντος τοῦ ζητήματος τούτου, πρόκειται νῦν περὶ τοῦ ἐξῆς ἑτέρου.

1. Ἐξάγεται μετὰ βεβαιότητος ἐκ τοῦ γράμματος τῆς διαθήκης, τίς πρέπει νὰ λάβῃ τὸ τὰς 50.000 ἀγ. λ. ὑπερβαῖνον ποσόν;

Ἐὰν τοῦτο πραγματικῶς ἐξήγετο, τότε οὐδεμία θὰ ἐχώρει ἐρμηνεία, (*cum in*

verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis questio 1.24 § 1 D. de leg. III).

Τοῦτο ὁμῶς δὲν ἐξάγεται. Αἱ λέξεις, ἃς μετεχειρίσθη ὁ διαθέτης ἐπιτρέπουσι διαφόρους ἐξηγήσεις. Διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν λέγεται, ὅτι τὸ ὑπόλοιπον πρέπει νὰ περιέρχεται εἰς τὰ Ταμεῖα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι τὸ ὑπόλοιπον τοῦτο κατὰ τὴν γνώμην τοῦ διαθέτου ἀνέρχεται τὸ ὀλιγώτερον εἰς 50.000 λ. ἄγ.

Οὐδόλως λοιπὸν ὑπόκειται εἰς ἀμφιβολίαν, ὅτι δὲν ἔχομεν ἐνταῦθα σαφῇ καὶ μὴ διαφορουμένην διάταξιν, καθ' ἣν τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας περιέρχεται εἰς τὰ Ταμεῖα.

Ὁ διαθέτης ὥρισε περὶ διαθέσεως ποσοῦ, ὃ αὐτὸς ἐξετίμα ἀνερχόμενον εἰς 50.000 λ. ἄγ. περίπου.

Ἐὰν ἤθελε καταλειφθῇ, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἄνω 50.000 λ. ἄγ. ποσόν, μὴ ὑπερβάλλον αὐτὰς σημαντικῶς, τότε θὰ ἠδύνατό τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι ὁ καθορισμὸς «περίπου 50.000 λ. ἄγ.» περιλαμβάνει καὶ τὸ ποσὸν τοῦτο. Δὲν δεῖται ὁμῶς ἀποδείξεως ὅτι ἐντελῶς διαφέρει ἡ κληροδοτήσις εἰς εὐαγὲς ἱδρυμα ποσοῦ 50.000 τῆς κληροδοτήσεως ποσοῦ 300.000 λ. ἄγ. Ἡ διαφορὰ εἶναι τόσῳ σημαντική, ὥστε κατ' οὐδένα λόγον δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ διαθέσει τοῦ μικροτέρου ποσοῦ περιλαμβάνεται ἐπίσης ἡ διάθεσις τοῦ πολὺ ἀνωτέρου ποσοῦ τῶν 300.000 λ. ἄγ.

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἐν τῷ γράμματι τοῦ κληροδοτήματος οὐδεμία ρητὴ δήλωσις τῆς βουλήσεως τοῦ διαθέτου, ὥστε συνεπῶς δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἀσφαλὲς συμπέρασμα ἐκ μόνης τῆς γραμματικῆς ἐρμηνείας.

2. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐβεβαιώθη ὅτι ἐκ τοῦ γράμματος δὲν δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν ἀναμφίβολον ἐρμηνείαν ἀνοίγεται συνεπῶς ἐνταῦθα στάδιον τῇ ἐρμηνείᾳ, τῇ σκοπούσῃ νὰ ἀνεύρῃ τὴν βούλησιν τοῦ διαθέτου.

Ἐνταῦθα δέον νὰ βεβαιώσωμεν ἀδιαφιλονίκητον, ὑψιστον κανόνα Δικαίου, ὅτι δηλονότι ἐφ' ὅσον μετὰ βεβαιότητος δύναται νὰ διαγνωσθῇ ἡ βούλησις τοῦ διαθέτου, αὕτη καὶ μόνη μέλλει νὰ ἀποφασίσῃ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν.

Προτοῦ συζητηθῇ τὸ ζήτημα, ποία ἡ ἐκ τῆς διαθήκης ἐξαγομένη βούλησις τοῦ διαθέτου, ἐν σχέσει πρὸς τὰς πραγματικὰς συνθήκας, δέον νὰ πραγματευθῶμεν δύο ζητήματα, τὰ ὅποια ἴσως ἠδύνατο νὰ λύσωσι τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, χωρὶς νὰ λάβωμεν ἀνάγκην τῆς ἐρμηνείας ταύτης.

α) Ἐὰν ᾔνε ἀληθὲς τὸ ὑπὸ τοῦ Dernburg λεγόμενον ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν μόνον falsa demonstratio, τότε θὰ ἐξηγντο δι' αὐτοῦ τὸ ζήτημα, διότι κατὰ γενικὰ ἀξιώματα τοῦ ρωμαϊκοῦ Δικαίου falsa demonstratio non nocet. Τοιαύτη ὁμῶς ἀσφαλῶς κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην οὐδόλως πρόκειται ἐνταῦθα. Falsa demonstratio ὑπάρχει τότε μόνον, ὅταν τὸ πρόσωπον ἢ τὸ ἀντικείμενον, ὃ ἀναμφιβόλως διε-

νοήθη ὁ διαθέτης, καθορίζονται διὰ ψευδοῦς ὀνόματος, οὐχὶ ὅμως ὅταν οὗτος εὗρεθη ἐν πλάνῃ ὡς πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀντικείμενον, ὡς πρὸς τὴν ἑκτασιν, τὰς διαστάσεις, ἢ τὰ οὐσιώδη αὐτοῦ στοιχεῖα.

Οὕτως ἀναφέρουσιν αἱ πηγαὶ ὡς παράδειγμα τῆς *falsa demonstratio*: si fratrem dixerit vel sororem vel nepotem quodlibet aliud (1. 33 D. 35. 1) καί: si in nomine, cognomine, praenomine legatarii, erraverit testator (§ 29 J. 2, 20). Αἱ πηγαὶ ὅμως δὲν παραδέχονται *falsa demonstratio*, si quis, cum vellet vestem legare, suppellectilem adscripsit (I. IV D. de legatis).

Καθ' ἥσσαν λόγον λοιπὸν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ψευδῇ καθορισμόν, ἐὰν ὁ διαθέτης ἀκριβῶς ἀναφέρῃ τὸ μέγεθος τοῦ ποσοῦ, καὶ ἐν τούτῳ μόνον πλανᾶται, ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου του, τὸ ποσὸν τοῦτο κατέστη μεγαλύτερον.

Ὁ διαθέτης καθώρισεν ἐνταῦθα ἀκριβέστατα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ καθορίσῃ, μόνον δὲν ἐσκέφθη οὗτος, ὅτι αἱ περιουσιακαὶ του σχέσεις ἦτο δυνατόν νὰ εἶχον μεταβληθῇ κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου του.

β) Ἐν ᾧ ἀφ' ἐνὸς δέον νὰ ἀποκρούσωμεν τὴν σκέψιν περὶ *falsa demonstratio*, ἐξ ἐτέρου ὅμως ἐν ἣ περιπτώσει θὰ ἐδικαιοῦντο τὰ Ταμεῖα ὅπως ἀπαιτήσωσιν ὅλον τὸ ποσόν, πρέπει νὰ διαλογισθῶμεν, ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν πλάνην περὶ τὴν παρακινουῦσαν αἰτίαν, ἣτις παρέχει τοῖς κληρονόμοις *doli exeptio* ἀπέναντι τῶν κληροδόχων (*doli exeptio locum habebit, si probetur alias legaturus non fuisse* (lex 72 § 6 D. 35. 1).

Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων καὶ παρομοίων ἐκφράσεων τῶν πηγῶν, κατέληξεν ἡ νομολογία τοῦ κοινοῦ Δικαίου εἰς τὴν γνώμην, ὅτι ἡ πλάνη περὶ τὰ αἷτια, παρὰ τοῖς κληροδοτήμασι δὲν καθιστᾷ καθ' ἑαυτὴν ἄκυρον τὴν παροχὴν, ὅτι ὅμως, ἐὰν τὰ αἷτια ταῦτα ἦσαν προϋπόθεσις καὶ ἄμεσος αἷτία τῆς παροχῆς, δίδεται τῷ κληρονόμῳ *exeptio doli*. (Windscheid Σελ. 47 Σημ. 10. Dernburg Τόμος Τρίτος Σελ. 155). Ὁ τελευταῖος ἐκφράζεται λίαν σαφῶς λέγων. «Εἶναι ἀκυρώσιμος ἡ διάταξις, τὴν ὁποίαν ὁ διαθέτης ἤθελε προφανῶς ἀνακαλέσῃ, ἐὰν ἡδύνατο ἀκόμη νὰ ἐκφρασθῇ περὶ τούτου». Ἐν τῷ περὶ πρῶσσι τοῦ ἰδιωτικοῦ Δικαίου συγγράμματί του (Τόμος Τρίτος Σελ. 355 Σελ. 2), ἀναφέρει ὁ Dernburg, καὶ ἀκριβῶς ἐν σχέσει πρὸς τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον, περίπτωσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν προκειμένην. Λέγει ὅτι πλάνη περὶ τὴν παρακινουῦσαν αἰτίαν δύναται νὰ ὑπάρχῃ καὶ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς παροχῆς π. χ. ὁ διαθέτης κληροδοτεῖ πρᾶγμα, ὃ ἐνόμιζε κατωτέρας ἀξίας, ἐν ᾧ πραγματικῶς τοῦτο ἔχει ἐκτάκτως μεγάλην τιμὴν.

Ἐρωτᾶται λοιπὸν κατὰ ταῦτα, ἐν ἣ περιπτώσει ὁ διαθέτης ἐγνώριζεν ὅτι τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας ἀνέρχεται οὐχὶ εἰς 50.000 ἀλλ' εἰς 300.000 λ. ἀγ., ἐὰν θὰ κατέλειπεν ἐπίσης τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς τὰ Ταμεῖα.

Ἐξήραμεν ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ἐν τῇ τεραστίᾳ διαφορᾷ τῶν δύο ποσῶν, ἔγκειται διαφορὰ οὐχὶ ποσοτική ἀλλὰ ποιοτική.

Ἀναμφιβόλως δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς λεπτομερεῖς ἐν μέρει διατάξεις, ἅς ὁ διαθέτης περὶ ἄλλων κληροδοτημάτων ὥρισεν, ὅτι, ἐὰν οὗτος ἐγνώριζεν ὅτι τὸ κληροδότημα θὰ ἀνήρχετο εἰς τὸ ἐξαπλοῦν τοῦ ποσοῦ, ὁ οὗτος καθώρισε, βεβαίως ἀλλέως ἤθελε διατάξῃ περὶ τοῦ κληροδοτήματος.

Οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει ὅπως παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ διαθέτης θὰ προετίμα κατὰ τόσῳ ἀνώμαλον τρόπον τὸ εὐαγές ἴδρυμα, ὅπερ μόλις νῦν ἐκαλεῖτο εἰς τὴν ζωὴν, ἀντὶ τῶν ἄλλων εὐεργετικῶν σκοπῶν, οἵτινες κατὰ τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν τελευταίων αὐτοῦ διατάξεων ἐνδιέφερον αὐτὸν πολὺ περισσότερον. Ἀλλὰ τοῦναντίον ὅτι κατέλιπε τὸ σχετικῶς ἀσήμαντον ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε νὰ διαθέσῃ πλέον ἄλλως, ὑπὲρ ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ, ὅστις νῦν μόλις θὰ ὑφίστατο τὴν δοκιμασίαν τοῦ κοινωφελοῦς, καὶ τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ συνόλου τῶν τελευταίων αὐτοῦ διατάξεων. Ἀναμφιβόλως πολὺ θὰ τὸ ἐσυλλογίζετο ὁ διαθέτης ἐὰν εἰς τὰ ἤδη τὸ πρῶτον κτώμενα περιουσίαν Ταμεῖα, ἔπρεπε νὰ καταλίπη τόσῳ σημαντικὸν ποσόν, τὸ ὁποῖον τόσῳ διαφέρει τῆς παροχῆς ἣν κατέλειπεν αὐτοῖς.

Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, καὶ ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν τοῦτο, διότι αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ καθορισμὸς τοῦ μεγέθους τοῦ ποσοῦ δηλοῖ ρητότατα τὴν θέλησιν τοῦ διαθέτου, τότε καὶ δεκτοῦ γενομένου ὅτι τὸ κληροδότημα ὁλόκληρον περιέρχεται εἰς ὄφελος τῶν Ταμείων, ἔχομεν πλάνην περὶ τὴν παρακινουῦσαν αἰτίαν, καὶ οἱ κληρονόμοι δύνανται νὰ προσβάλωσι τὸ «πλέον» διὰ τῆς *exemptio doli*.

III

Εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα καταλήγομεν ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς βουλήσεως τοῦ διαθέτου, καὶ ἄνευ τῆς παραδοχῆς τῆς πλάνης ταύτης περὶ τὰ αἷτια.

Ἐφαρμόζονται ἐνταῦθα τὰ ἀξιώματα τοῦ ρωμαϊκοῦ Δικαίου περὶ ἐρμηνείας τῶν Διαθηκῶν. Κληροδότημά τι εἶνε τότε μόνον ἔγκυρον, ὅταν ἡ πρὸς αὐτὸ κατευθυνομένη βούλησις τοῦ διαθέτου δύνανται νὰ διαγνωσθῇ μετ' ἀκριβείας. Κατὰ κανόνα δὲν πρέπει ν' ἀποφαινώμεθα πρὸς ὄφελος τοῦ τετιμημένου ἀλλὰ πρὸς ὄφελος τοῦ βεβαρημένου. Τοιουτοτρόπως πραγματεύεται ἀπόφασίς τις εἰς τὸ *Seuffert's Archiv* Τόμ. 18 No 152, «ὅτι γενικὸς κανὼν τοῦ κληρονομικοῦ Δικαίου τυγχάνει, ὅτι ἡ βούλησις τοῦ διαθέτου δέον νὰ διαγιγνώσκηται μετὰ πλήρους βεβαιότητος, οὐ μόνον καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρόσωπον τοῦ τετιμημένου, ἀλλὰ προσέτι καθ' ὅσον αὕτη ἀφορᾷ αὐτὴν τὰ ὑποκείμενα τῇ τιμῇ (lex 18 D. de heredis institutis 28. 5). Ὅτι πλήρης βεβαιότης εἶνε κατὰ μείζονα λόγον ἀναγκαία, ἐὰν ἡ τελευταία διάταξις πρὸς

ὄφελος προσώπου τινὸς περιέχῃ ἐν ἑαυτῇ συγχρόνως καὶ ἀποκλεισμόν ἑτέρων ἐξ ἴσου δικαιουμένων προσώπων (1. 19 D. de lib. 28, 2).

Ἐν τῇ προκειμένη περιπτώσει κατ' οὐδένα λόγον περιέχεται παρομοία βεβαιότης ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς τιμήσεως (τοῦ καταλειφθέντος). Ἡ ποσότης, ἣτις ἐκληροδοτήθη, εἶνε, ὅπως ἐπανειλημμένως παρατηρήσαμεν, τοιοῦτοτρόπως καθωρισμένη, ὥστε νὰ μὴ εὐρίσκηται εἰς οὐδεμίαν ἀναλογίαν καὶ σχέσιν πρὸς τὴν ποσότητα, ἣν ἡ κληροδόχος πράγματι θὰ ἐλάμβανε. Κατὰ ταῦτα κατὰ τοῦτο μόνον χωρεῖ ἡ *benigna interpretatio*, καθότι ἐν ἀμφιβολίᾳ περὶ τοῦ μεγέθους τῆς παροχῆς, δέον νὰ ἐμηνεύσωμεν τὴν διάταξιν πρὸς ὄφελος τῶν κληρονόμων. Τοῦτο ἐξάγεται ὁμῶς ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων.

Ὁ καθηγητὴς κύριος Κρασσᾶς, ἐν γνώσει τῶν γεγονότων διατελῶν ἀνέφερεν ἐν τῇ γνωμοδοτήσει αὐτοῦ Δ. 1 - 4 τὰ περιστατικὰ ἐκεῖνα, ἃ συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς γνώμης, ὅτι ὁ διαθέτης κατ' οὐδένα λόγον ἠθέλησε νὰ καταλίπη εἰς τὰ Ταμεῖα ποσὸν ἀνώτερον τῶν 50.000 λ. ἀγγ.

Τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα εἶναι τόσον πειστικά, ὥστε δὲν δύναται τις νὰ προσθέσῃ τι νέον εἰς αὐτά. Ὑπὲρ αὐτῶν συνηγορεῖ ἐπίσης, ὅτι γίνεται χρῆσις τῆς ἐκφράσεως «ἐκ δὲ τοῦ ὑπολοίπου» ἐν ᾧ ὁ Συγγρὸς ὁμιλῶν περὶ τῆς ὑπολειπομένης περιουσίας λέγει «τὸ ἀπομένον ἐκ τῆς περιουσίας μου». Συνηγορεῖ ἐπίσης καὶ τὸ περιστατικὸν ὅτι τὸ ποσὸν τῶν 50.000 ἀγγλ. λ. δέον νὰ δαπανηθῇ πρὸς οἰκοδομὴν οἰκιῶν χάριν ὠρισμένων σκοπῶν, ἀλλ' ὅτι συγχρόνως ὥρισεν, ὅτι, ἐν ᾗ περιπτώσει αἱ οἰκίαι οἰκοδομηθῶσι ζῶντος ἔτι αὐτοῦ, τὸ ποσὸν τοῦτο νὰ διατεθῇ πρὸς ἀγορὰν χρεωγράφων, ὧν οἱ τόκοι νὰ δαπανῶνται πρὸς ὠρισμένους σκοπούς.

Ἐὰν οὗτος προὔτίθετο νὰ κληροδοτήσῃ ποσὸν 300.000 ἀγγ. λ. ἀναμφιβόλως ἠθέλεν, ἔνεκα τοῦ σημαντικοῦ τούτου ποσοῦ, ἀλλέως διαθέσῃ τοῦτο.

Κατὰ ταῦτα καταλήγομεν εἰς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα.

Ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς βουλήσεως τοῦ διαθέτου ἐξάγεται, ὅτι εἰς τὸν ἐν τῷ κωδικέλλῳ καθοριζόμενον κοινωφελῇ σκοπὸν ἠθέλε νὰ καταλίπη μόνον τὸ ποσὸν τῶν 50.000 λ. ἀγγ. συγχρόνως δὲ καὶ ἐπικουρικῶς ὅτι, καὶ ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι τοῦτο δὲν ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔχομεν πλάνην περὶ τὰ αἴτια, ἣτις δικαιοῖ τὴν κληρονόμον αὐτοῦ νὰ προσβάλῃ τὸ ὑπὲρ τὰς 50.000 λ. ἀγγ. ποσὸν διὰ τῆς *exemptio doli*.

Ἐνεκεν ἀμφοτέρων τῶν λόγων τούτων παραδεχόμεθα ὅτι ἡ κληρονόμος δικαιούται νὰ ἀπαιτήσῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ ὑπὲρ τὰς 50.000 λ. ἀγγ. ποσόν.

Ἐν Βερολίνῳ τῇ 3 Σεπτεμβρίου 1899

M. KEMPNER, Νομοσύμβουλος
A. PINNER, Δικηγόρος

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ὑπὸ

Α. ΚΡΑΣΣΑ

Πρυτάνεως καὶ καθηγητοῦ τοῦ Ρωμ. Δικαίου ἐν τῷ Ἑθν. Πανεπιστημίῳ

Δ

Γ Ν Ω Μ Ο Δ Ο Τ Η Σ Ι Σ

Ἐπὶ τῶν ὑποβληθέντων μοι ζητημάτων ἀποφαίνομαι ὡς ἐξῆς:

Ὁ Ἀνδρέας Συγγρός διὰ τῆς ἀπὸ 12 Φεβρουαρίου 1896 ἰδιογράφου αὐτοῦ διαθήκης μοναδικὸν καὶ καθολικὸν κληρονόμον καθίστησι τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἰφιγένειαν, εἰς τὴν ὁποίαν καταλείπει 60 χιλιάδας λίρας ἀγγλικάς, συνάμα δὲ καὶ δύο οἰκίας, ὡς ἐν τῇ διαθήκῃ περιγράφονται. Τῇ συζύγῳ αὐτοῦ ἐπιβάλλει τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ ἀναφερόμενα κληροδοτήματα, ὧν τὰ πλεῖστα καταλείπονται εἰς φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καὶ ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς.

Τῇ διαθήκῃ ταύτῃ ἐπηκολούθησεν ὁ τῆς 9 Μαΐου 1897 κωδικέλλος, διὰ τοῦ ὁποίου τινὰ μὲν τῶν κληροδοτημάτων ἀνακαλεῖ, ἕτερα τροποποιεῖ, ἅμα δὲ καὶ νέα διὰ τοῦ κωδικέλλου τούτου συνίστησι κληροδοτήματα ὑπὲρ φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων.

Ὁ διαθέτης τὴν 9 Μαΐου 1897, ὅτε συνέταξε τὸν κωδικέλλον αὐτοῦ, προέβη καὶ εἰς τὴν ἐξῆς διάταξιν, ἥτοι, ἀφοῦ ἐξήντηλσε διὰ κληροδοτημάτων τὴν περιουσίαν του, ὑπολογίζει ὅτι ὡς ἐκ τῶν ζημιῶν, ἃς ὑπέστη, τὸ ὑπολειπόμενον ἀδιάθετον τῆς περιουσίας μέρος εἶνε τοῦλάχιστον 50 χιλιάδες λίραι ἀγγλικαί, διὸ καὶ εἰς νέαν προβαίνει διάθεσιν καὶ συνίστησι κληροδοσίαν ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ κωδικέλλῳ ἀναφερομένου ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ διὰ τοῦ ποσοῦ τούτου τῶν 50 χιλιάδων λιρῶν, ὁ κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ κωδικέλλου εἶνε τὸ ὑπολειπόμενον μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν λοιπῶν κληροδοσιῶν τῶν προηγουμένων τῆς τελευταίας ταύτης κληροδοσίας. Ἀλλὰ κατὰ τὸν μεταξὺ τῆς συντάξεως τοῦ κωδικέλλου χρόνον, ἥτοι τῆς 9 Μαΐου 1897, καὶ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου συμβάντος τὴν 13 Φεβρουαρίου 1899, ἡ περιουσία αὐτοῦ ἠϋξήσε σπουδαίως, ἥτοι ἀντὶ 50 χιλιάδων λιρῶν ἀγγλικῶν, αἵτινες ὑπελείποντο ὡς περίσσευμα τὴν 9 Μαΐου 1897, ἐν τῷ χρόνῳ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου τὸ περίσσευμα ἦτο λίραι ἀγγλικαὶ 300 χιλιάδες περίπου. Ἐντεῦθεν γεννῶνται τὰ ἐξῆς δύο ζητήματα, ὧν τὸ μὲν νομικὸν καὶ προπαρασκευάζον τὴν λύσιν τοῦ δευτέρου, τὸ δ' ἕτερον πραγματικόν, διότι πρόκειται διὰ ζήτημα ἐρμηνείας τῆς διαθήκης κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ διαθέτου.

I

Τὸ πρῶτον, ὃ καὶ νομικὸν ζήτημα, εἶνε τὸ ἐξῆς: «Εἰς τίνα περιέρχεται ἡ πρῶσις τοῦ κληρονομουμένου, ἣν δὲν διέθετο διὰ κληροδοσιῶν;»

Εἰ τυχὸν τὸ ἐκ 300 χιλιάδων λιρῶν περίσσευμα ἦνε διατεθειμένον διὰ κληροδοτημάτων, βεβαίως τὸ ζήτημα οὐδεμίαν ἔχει σπουδαιότητα. Ἐὰν ὅμως δὲν ἦνε διατεθειμένον διὰ κληροδοτημάτων, περὶ οὗ διὰ μακρῶν κατωτέρω πραγματευόμεθα, τὸ ζήτημα καὶ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ἐν τῷ συγκεκριμένῳ τούτῳ θέματι ὑπάτην ἔχει σπουδαιότητα.

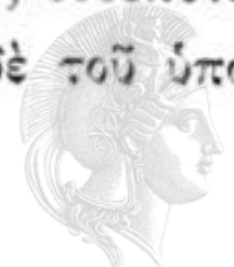
Ἡ περὶ τοῦ πρώτου ζητήματος λύσις οὐδεμίαν παρέχει δυσχέρειαν. Ἡ σύζυγος καὶ κληρονόμος τοῦ διαθέτου Ἰφιγένεια Συγγροῦ ἐγκατέστη κληρονόμος ἀπὸ δήλου πράγματος (*ex re certa*), ἐφόσον δὲ ἐκ τῆς διαθήκης δὲν δηλῶται ὅτι ὁ τοῦ δήλου πράγματος περιορισμὸς ὑπὲρ ἐτέρων τέτακται προσώπων, ἐφαρμογὴν ἔχει ὁ κανὼν, ὅτι ἡ τοῦ ρητοῦ πράγματος μνεία περιαιρεῖται καὶ ὁ ἀπὸ δήλου πράγματος γεγραμμένος καθίσταται κληρονόμος τοῦ ὅλου τῆς περιουσίας L. 1 § 4. L. 2 § 13 (28. 5). L. 41 § 8 (28, 6). L. 29 (36, 1).

Τῇ ἀρχῇ ταύτῃ συνωδᾷ, μὴ ὑπαρχόντων συγκληρονόμων, οὔτε κληρονόμων ἐν προτέρᾳ διαθήκῃ γεγραμμένων, ὡς ἐπίσης οὐδόλως ἐκ τῆς διαθήκης συναγομένου ὅτι καταπίστευμα διετάχθη ὑπὲρ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμων, οὐδεμία ἄλλη χωρεῖ λύσις, ἢ ὅτι τῇ ἐγκαταστάτῳ κληρονόμῳ Ἰφιγενείᾳ Συγγροῦ ἀνήκει πᾶν ὅ,τι δὲν διετέθη διὰ τῆς διαθήκης.

II

Μετὰ τὴν λύσιν τοῦ πρώτου τούτου ζητήματος ἀνακύπτει ἀμέσως τὸ δεύτερον καὶ σπουδαιότερον ζήτημα, ἂν τὸ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου ὑπάρχον περίσσευμα ἐκ 300 χιλιάδων λιρῶν ἀγγλικῶν διετέθη ἀληθῶς ὁλόκληρον ὑπὸ τοῦ διαθέτου χάριν ἀγαθοεργῶν σκοπῶν, ἢ τούναντίον ἀδιάθετον παρέμεινεν, ὅτε κατὰ τὰ ἤδη εἰρημένα εἶναι κληρονομία τῆς ἐγκαταστάτου κληρονόμου Ἰφιγενείας Συγγροῦ.

Ὁ διαθέτης ἐν τέλει τῆς διαθήκης αὐτοῦ ὀρίζει, ὅτι μετὰ τὴν διανομὴν τῆς κληρονομίας καὶ ἐκτέλεσιν τῶν κληροδοσιῶν τὸ ἀπομένον ἐκ τῆς περιουσίας του, ὃ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης ὑπολογίζει ἀνερχόμενον εἰς λίρας στερλίνας 100 χιλιάδας, κληροδοτεῖ εἰς τὸ θεραπευτήριον ὁ «Εὐαγγελισμός». Ἐν δὲ τῷ κωδικέλλῳ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπανερχόμενος ὀρίζει, ὅτι μετὰ τὴν πληρωμὴν πασῶν τῶν κληροδοσιῶν τὸ περιελευσόμενον εἰς τὸ Θεραπευτήριον «ὁ Εὐαγγελισμός» κληροδοτήμα ἐκ τοῦ ἀπομένοντος ἐκ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς περιουσίας του, οὐδέποτε ἐννοεῖ ν' ἀνέλθῃ εἰς ποσὸν ἀνώτερον τῶν 50 χιλιάδων λιρῶν στερλινῶν, ἐκ δὲ τοῦ ὑπολοίπου

ἐκ τοῦ ἀπομένοντος ἐκ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς περιουσίας του, ὁ ὑπολογίζει εἰς ποσὸν τοῦλάχιστον ἐτέρων 50 χιλιάδων λιρῶν στερλινῶν, συνίστησι κληροδοσίαν ὑπὲρ τῶν ἀποστράτων, τῶν ἀπομάχων, τῶν ἐργατῶν ἢ ὑπαλλήλων τοῦ Δημοσίου καὶ ἰδιωτῶν ἐστερημένων συντάξεως. Ἀλλά, ὥς ἤδη εἴρηται, ἐν τῷ χρόνῳ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου τὸ περίσσευμα εἶνε μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν 50 χιλιάδων λιρῶν τοῦ ὑπὲρ τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ» κληροδοτήματος, 300 χιλιάδες λίραι, ἐξ οὗ καὶ ζήτημα, ἂν βούλησις τοῦ διαθέτου ᾦν, ὅπως ὀλόκληρον τὸ ἐκ 300 χιλιάδων λιρῶν περίσσευμα κληροδοτήσῃ ὑπὲρ τοῦ εἰρημένου σκοποῦ, ἢ ὅπως ὑπὲρ τούτου κληροδοτήσῃ μόνον τὸ ποσὸν τῶν 50 χιλιάδων λιρῶν στερλινῶν. Πρόκειται ἄρα ζήτημα ἐρμηνείας τῆς διαθήκης, ὁπότερον τῶν δύο ὁ διαθέτης ἠβουλήθη.

Περὶ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς βουλήσεως τοῦ διαθέτου θέλομεν προσλάβῃ ὡς ὁδηγὸν καὶ ἐφαρμόσῃ αὐτοὺς τούτους τοὺς ἐν τῷ νόμῳ ἀναγραφομένους ἐρμηνευτικούς τῶν διατάξεων τελευταίας βουλήσεως κανόνας.

Α'

Καὶ ἐν πρώτοις ὀφείλω νὰ παρατηρήσω, ὅτι τὸ ἀξίωμα «falsa demonstratio non nocet» ὁ Γερμανὸς νομοδιδάσκαλος ἐφαρμόζων ἐπὶ τοῦ προκειμένου καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι βούλησις τοῦ διαθέτου ᾦν, ὅπως ἅπαν τὸ ἐκ λιρῶν 300 χιλιάδων περίσσευμα περιέλθῃ τίτλῳ κληροδοσίας τῷ εἰρημένῳ σκοπῷ, οὐδεμίαν ἐνταῦθα ἔχει ἐφαρμογὴν καὶ ἀτυχῆς τούτου ἐγένετο χρῆσις, διότι τὸ ἀξίωμα τοῦτο οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ ἢ ὅτι ἡ ἐσφαλμένη τοῦ προσώπου ἢ τοῦ πράγματος περιγραφὴ κατ' οὐδὲν βλάπτει, ἐὰν ἄλλως δῆλῃ τοῦ διαθέτου ἐστὶν ἡ βούλησις. Ἡ ἐν τῷ θέματι τούτῳ ἐφαρμογὴ τοῦ εἰρημένου ἀξιώματος ἐγένετο βεβαίως ποιητικῇ ἀδείᾳ καὶ ἀληθῶς ἡ φαντασία ἐν τῷ Δικαίῳ εἶνε τερπνὴ ἀσχολία, ἀλλ' ἄχρηστος καὶ κήκιστος ὁδηγὸς εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς βουλήσεως τοῦ διαθέτου, δι' ἣν ἀπαιτοῦνται πρακτικώτεραι σκέψεις καὶ νομικώτεροι συλλογισμοί.

Β'

Ἡ τῆς διαθήκης ἐρμηνεία οὐδὲν ἕτερόν ἐστίν ἢ ὁ προσδιορισμὸς τῆς βουλήσεως τοῦ διαθέτου, ὅπερ δηλοῖ, ὅτι τὸν ἐρμηνευτὴν οὔτε τὸ ἀτελὲς οὔτε τὸ συνοπτικὸν οὔτε ὁ διαπλατυσμὸς τῆς ἐκφράσεως οὔτε ἡ κακὴ ἢ ἀσαφὴς διατύπωσις περιορίζει κατὰ τι, διότι πάντα ταῦτα εἶνε δευτερεύοντα καὶ τὸ ρῆμα τῆς διαθήκης ἐρμηνευθήσεται ἀείποτε συνωδᾶ πρὸς ἐκεῖνο, ὃ ὁ διαθέτης ἠβούλετο, καὶ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἀξίωμα τῶν Ρωμαίων, ὃ πλήρη καὶ σπουδαιοτάτην ἐνταῦθα ἐφαρμογὴν ἔχει, καθ' ὃ «benigne interpretari est secundum id, quod credibile est cogitatum, credendum est»

L. 24 (34, 5). Κατὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο λοιπὸν τὰ πάντα δεόν νὰ ἐρμηνευθῶσι κατ' ἐκεῖνο, ὃ ὁ διαθέτης ἠβούλετο.

Ἐπίσης πλήρη ἐφαρμογὴν ἔχει ἐνταῦθα καὶ τὸ ἀξίωμα ὅτι «ἐὰν ἐκ τῶν λέξεων τῆς διαθήκης πολλὰ ἐνδέχωνται ἔννοιαι, ἐπικρατεστέρα τοῦ ρήματος εἶναι ἡ βούλησις τοῦ διαθέτου».

L. 36. (6, 28), L. 69 pr. § 1 de leg. (32), L. 35 § 3 (28, 5), L. 24 (34, 5).

Γ'

Μὴ ἀπειδεχόμενοι ὅτι εἶνε λελυμένον τὸ ζητούμενον, ὡς πράττει ἡ γνωμοδότησις τοῦ ἐγκρίτου Γερμανοῦ νομομαθοῦς, θὰ προσηλωθῶμεν εἰς τὴν διαθήκην καὶ ἐκ τοῦ συνόλου αὐτῆς θ' ἀναζητήσωμεν τὴν βούλησιν τοῦ διαθέτου. Οὗτος ἐν τέλει τῆς διαθήκης του ὁρίζει, ὅτι τὸ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κληροδοσιῶν ὑπόλοιπον, ὃ ὑπολογίζει τὴν 12 Φεβρουαρίου 1896, χρόνον τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης, ἀνερχόμενον εἰς λίρας στερλίνας 100 χιλιάδας, κληροδοτεῖ εἰς τὸ Θεραπευτήριον «ὁ Εὐαγγελισμός», ἐν δὲ τῷ κωδικέλλῳ ἐμμένων πάντοτε εἰς τοῦτο, ὅτι τὸ ὑπόλοιπον τὸ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν πασῶν τῶν κληροδοσιῶν εἶναι 100 χιλιάδες λίται, ὁρίζει ὅτι τὸ εἰς τὸ Θεραπευτήριον «ὁ Εὐαγγελισμός» καταλειπόμενον κληροδότημα ἐκ τοῦ ἀπομένοντος ἐκ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς περιουσίας του ποσοῦ οὐδέποτε ἐννοεῖ ν' ἀνέλθῃ εἰς ποσὸν ἀνώτερον τῶν 50 χιλιάδων λιρῶν στερλινῶν· ἦτοι τὸ τῆς διαθήκης ἐξ 100 χιλιάδων λιρῶν περίσσευμα τὸ κληροδοτούμενον εἰς τὸν «Εὐαγγελισμόν» μειοῖ κατὰ τὸ ἥμισυ, μετὰ δὲ ταύτην τὴν κατὰ τὸ ἥμισυ μείωσιν τοῦ ὑπὲρ τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ» κληροδοτήματος κατὰ φυσικὴν καὶ λογικὴν συνέπειαν ἐπέρχεται τῷ διαθέτῃ ἡ σκέψις νὰ ὀρίσῃ τί ὑπολείπεται αὐτῷ μετὰ τὴν τοιαύτην μείωσιν καὶ κατὰ λογικὴν συνέπειαν ἀνευρίσκει ὁ διαθέτης, ὅτι κατὰ τὴν 9 Μαΐου 1897, ὅτε συντάττει τὸν κωδικέλλον, ἔχει περίσσευμα τοῦλάχιστον ἐτέρων 50 χιλιάδων λιρῶν στερλινῶν, ὃ κληροδοτεῖ ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ κωδικέλλῳ σκοποῦ. Μὲ ἄλλας λέξεις ὁ διαθέτης τὸ κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τοῦ κωδικέλλου ἐξ 100 χιλιάδων λιρῶν στερλινῶν περίσσευμα διχοτομεῖ εἰς δύο ἴσα μέρη καὶ εἰς μὲν τὸ Θεραπευτήριον «ὁ Εὐαγγελισμός» κληροδοτεῖ τὰς 50 χιλιάδας λίρας, ὑπὲρ δὲ τοῦ εἰρημένου ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ συνίστησι κληροδοσίαν διὰ τοῦ ἐτέρου ἡμίσεως. Ἐνταῦθα πάλιν ἀναπαρίσταται ἡ ἀνάγκη νὰ σκεφθῇ ὁ διαθέτης, ἂν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν 50 χιλιάδων λιρῶν ἀγγλικῶν τῶν κληροδοτούμενων εἰς τὸ Θεραπευτήριον «ὁ Εὐαγγελισμός» ὑπολείπωνται ἀκριβῶς ἕτεραι 50 χιλιάδες λίραι ὑπὲρ τοῦ εἰρημένου ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ. Ἐν τῇ σειρᾷ τῶν σκέψεων τούτων εἰσερχόμενος ὁ διαθέτης λέγει «τὸ ποσὸν τοῦτο ὑπολογίζω τοῦλάχιστον εἰς ἕτερας λίρας στερλίνας 50 χιλιάδας» ὃ δηλοῖ, ὅτι οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ ὑπο-

λάβη, ὅτι ἡδίκησεν ὁ διαθέτης τὸν εἰρημένον ἀγαθοεργὸν σκοπὸν καταλιπὼν αὐτῷ ἔλαττον τοῦ εἰς τὸ Θεραπευτήριον «Ὁ Εὐαγγελισμὸς» καταλειπομένου. Ἡ βούλησις ἐπομένως τοῦ διαθέτου κατὰ τὰ ἐν τῷ κωδικέλλῳ ὀριζόμενα εἶναι, ὅπως τὸ ἐξ 100 χιλιάδων λιβρῶν περίσσευμα διανεμηθῇ ἐξ ἴσου μεταξὺ «Εὐαγγελισμοῦ» καὶ τοῦ εἰρημένου ἀγαθοεργίου σκοποῦ.

Δ'

Κατὰ τὸν χρόνον ὅμως τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν πασῶν τῶν κληροδοσιῶν ὡς καὶ τῶν 50 χιλιάδων λιβρῶν τῶν κατ' ἀνώτατον ὅριον διατιθεμένων ὡς κληροδότημα τοῦ Θεραπευτηρίου «Εὐαγγελισμὸς» ὑπολείπεται περίσσευμα ὅχι πλέον 50 χιλιάδων λιβρῶν, ἀλλὰ 300 χιλιάδων, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐρώτημα, ἂν βούλησις τοῦ διαθέτου ᾖ ὅπως ὀλόκληρον τὸ ἐκ 300 χιλιάδων λιβρῶν στερλινῶν περίσσευμα κληροδοτήσῃ ὑπὲρ τοῦ εἰρημένου ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ. Τὸ ζήτημα ἐνταῦθα τίθεται οὕτω: Τί τῶν δύο εἶναι ἐπικρατέστερον ὡς πιστῶς ἀπεικονίζον τὴν βούλησιν τοῦ διαθέτου, ἡ φράσις «ὠπόλοιπον» ἢ ὁ ἀριθμὸς «50 χιλιάδες λίραι». Ὁ ἐγκαταλείπων τὴν φαντασίαν καὶ προσηλούμενος εἰς τὸ γράμμα τοῦ κωδικέλλου δὲν δύναται οὐδὲν ἕτερον νὰ συναγάγῃ, ἢ ὅτι βούλησις τοῦ διαθέτου ᾖ, ὅπως ὑπὲρ τοῦ προμνησθέντος ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ κληροδοτήσῃ μόνον τὸ ποσὸν τῶν 50 χιλιάδων λιβρῶν, καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

1) Διότι ἡ ἐν τῷ κωδικέλλῳ φράσις: «ἐκ δὲ τοῦ ὑπολοίπου, τὸ ὅποῖον ὑπολογίζω εἰς ποσὸν τοῦλάχιστον ἐτέρων λιβρῶν στερλινῶν 50 χιλιάδων» οὐδὲν ἕτερον σκοπεῖ, ἢ νὰ καταδείξῃ, ὅτι ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τίθησιν ὁ διαθέτης τὸ Θεραπευτήριον «Ὁ Εὐαγγελισμὸς» καὶ τὸν ἀγαθοεργὸν σκοπὸν, οὐδενὶ τούτων προτιθέμενος νὰ καταλίπῃ πλέον τοῦ ἐτέρου. Ἰδίως δὲ ἡ φράσις «τοῦλάχιστον ἐτέρων λιβρῶν 50 χιλιάδων» ὅχι μόνον οὐδεμίαν καταλείπει περὶ τούτου ἀμφιβολίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς φράσεως ταύτης ὁ διαθέτης περιοριστικῶς καταδείκνυσιν τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ κληροδοτούμενον ποσόν.

2) Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ διαθέτου γενομένη διατυπώσει πρωτεύει ὁ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ προσδιορισμὸς τοῦ ποσοῦ τῆς κληροδοσίας, ἡ δὲ μνεία τοῦ ὑπολοίπου δὲν χρησιμεύει ὅπως διὰ τῆς φράσεως ὑπολοίπου καταδείξῃ ὁ διαθέτης τὴν κατὰ τὸ ποσὸν ἔκτασιν τῆς κληροδοσίας, διότι τοῦτο προσδιώρισεν ὁ διαθέτης διὰ τοῦ ἀριθμοῦ, ὅπερ εἶνε ὁ μόνος εὐχρηστος νομικῶς καὶ λογικῶς τρόπος τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ποσοῦ, ἐξ οὗ συνέπεται, ὡς σαφῶς καὶ ἐκ τοῦ κωδικέλλου καταδείκνυται, ὅτι ὁ διαθέτης οὐδὲν ἕτερον προϋτίθετο ἢ ἀπλῶς καὶ μόνον νὰ καταδείξῃ, ὅτι τὸ ποσὸν τῶν 50 χιλιάδων λιβρῶν ληφθήσεται ἐκ τοῦ ὑπολοίπου τῆς περιουσίας του, εἰς τοῦτο δὲ κατ' ἀνάγκην προέβη ὁ διαθέτης, διότι περὶ τῆς κληροδοσίας τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ» καὶ τοῦ

εἰρημένου ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ ὀρίζει ὁ διαθέτης ἐν τέλει καὶ τῆς διαθήκης καὶ τοῦ κωδικέλλου μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν πασῶν τῶν προηγουμένων κληροδοσιῶν.

3) Ἀναγινώσκοντες προσεκτικῶς τὴν διαθήκην ἀπ' ἀρχῆς καὶ διεξερχόμενοι τὰς διαφόρους ὑπὸ τοῦ διαθέτου τῇ κληρονόμῳ ἐπιβληθείσας κληροδοσίας, ἀνευρίσκουμεν, ὅτι ἐκτὸς τῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος κληροδοτουμένων 3 ἑκατομμυρίων δραχμῶν ἐλληνικῶν δι' ἀνέγερσιν δημοτικῶν σχολείων καὶ δικαστηρίων, οὐδὲν τῶν λοιπῶν κληροδοτημάτων ὑπερβαίνει τὸ ποσὸν τῶν 20 χιλιάδων λιρῶν. Τὰ μόνα κληροδοτήματα τὰ σπουδαιότερα κατὰ τὸ ποσὸν εἶναι τὰ δύο ἐκ 50 χιλιάδων λιρῶν, τὰ καταλειπόμενα εἰς τὸ θεραπευτήριον «Ὁ Εὐαγγελισμὸς» καὶ εἰς τὸν εἰρημένον ἀγαθοεργὸν σκοπὸν. Ἄν ἀληθῶς ἡ βούλησις τοῦ διαθέτου ᾗ, ὅπως ὁλόκληρον τὸ ἐκ 300 χιλιάδων λιρῶν στερλινῶν ὑπόλοιπον καταλίπη ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου, κατ' ἀνάγκην ἐπεβάλλετο τῷ διαθέτῃ ἀλλοίαν ὅλως νὰ τηρήσῃ διατύπωσιν, διότι οὕτως ἡ ἐκ 300 χιλιάδων λιρῶν κληροδοσία καθίσταται ἡ σπουδαιότερα πασῶν, καθ' ὃ ἀποτελοῦσα πλεόν τοῦ $\frac{1}{3}$ τῆς κληρονομίας, τοσοῦτον δὲ σπουδαίαν κληροδοσίαν δὲν ἡδύνατο βεβαίως ὁ διαθέτης νὰ τάξῃ ἐν τέλει τῆς διαθήκης του, πληρωτέαν ἐκ τοῦ περισσεύματος τοῦ ἀπομένοντος ἐκ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς περιουσίας του καὶ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν πασῶν τῶν ἐτέρων κληροδοσιῶν ὡς καὶ τῆς τεταγμένης ὑπὲρ τοῦ θεραπευτηρίου «Ὁ Εὐαγγελισμὸς» καὶ ὁ περίσσευμα ὁ διαθέτης ἐν τῷ χρόνῳ τῆς συστάσεως τῆς κληροδοσίας, ἥτοι τῆς συντάξεως τοῦ κωδικέλλου, σύνοιδεν ἀκριβῶς, ὅτι εἶνε περὶ τὰς 50 χιλιάδας λίρας στερλίνας. Ἄν ἀληθῶς ἐπομένως ὁ διαθέτης ποσὸν 300 χιλιάδων λιρῶν ἐβούλετο νὰ κληροδοτήσῃ ὑπὲρ τοῦ εἰρημένου ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ, προδήλως ὥφειλε τὴν κληροδοσίαν ταύτην, ἥτις καθὼ ἀνωτέρα πάσης ἄλλης κατὰ τὸ ποσὸν προδήλως ἐνδιαφέρει τὸν διαθέτην πλειότερον πάσης ἄλλης, νὰ προτάξῃ πασῶν τῶν λοιπῶν κληροδοσιῶν καὶ νὰ διατάξῃ αὐτὴν ἐν ἀρχῇ τῆς διαθήκης ἀμέσως μετὰ τὴν περὶ ἐγκαταστάσεως κληρονόμου διάταξιν.

4) Ἐξ ὅλων τῶν ὑπὸ τοῦ διαθέτου καταλειπομένων κληροδοσιῶν ἡ μεγαλειτέρα κατὰ τὸ ποσὸν εἶνε ἡ ὑπὲρ τοῦ θεραπευτηρίου «Ὁ Εὐαγγελισμὸς», ᾧ καταλείπεται τὸ ποσὸν 50 χιλιάδων λιρῶν στερλινῶν. Ὁ γνωρίζων τί ἐστὶ τὸ θεραπευτήριον τοῦτο καὶ τίς ἡ σχέσις ἡ συνδέουσα τὸν διαθέτην μετὰ τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ», εἶνε ἀδύνατον νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ὁ διαθέτης βούλησιν εἶχεν εἰς μὲν τὸ θεραπευτήριον «Ὁ Εὐαγγελισμὸς» νὰ καταλίπη 50 χιλιάδας λίρας, ὑπὲρ δὲ τοῦ εἰρημένου ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ τὸ κολοσσιαῖον ποσὸν τῶν 300 χιλιάδων στερλινῶν. Ὁ «Εὐαγγελισμὸς» εἶνε ἡ μόνη πλήρης, τελεία καὶ ἄριστα ἐπιστημονικῶς κατηρτισμένη χειρουργικὴ καὶ παθολογικὴ κλινικὴ ἀπάσης τῆς Ἀνατολῆς, ἐν Ἀθήναις ἰδρυμένη καὶ τελοῦσα ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν καὶ ἐπίβλεψιν τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης τῶν Ἑλλήνων. Ὁ διαθέτης Ἀνδρέας Συγγρὸς ἐμόχθησεν ὑπὲρ τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ», ὑπερηγάπησε τὸ ἴδρυμα ὡς ἴδιον

αὐτοῦ τέκνον, ζῶν ἔτι ὁ διαθέτης ἤρχετο ἐπίκουρος εἰς τὸ ἱδρυμα, ἄφθονα διὰ τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ συζύγου καὶ μέλους τοῦ Συμβουλίου τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ» παρέχων χρηματικὰ ποσά, διότι τὸ Θεραπευτήριον τοῦτο ὡς ἐκ τῶν ὀλίγων αὐτοῦ πόρων καὶ τῶν μεγάλων αὐτοῦ δαπανῶν, ἂν οὐχὶ πάντοτε, πλειστάκις ὅμως ἐν μεγάλῃ εὐρίσκετο στενοχωρίᾳ, ἧς ἀπηλλάσσετο διὰ τῆς γενναιοδωρίας τοῦ Ἀνδρέου Συγγροῦ, διὸ καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ὁ διαθέτης εἰς μὲν τὸν «Εὐαγγελισμόν» βούλησιν εἶχε νὰ κληροδοτήσῃ μόνον 50 χιλιάδας λίρας στερλίνας, τὸ δὲ κολουσιαῖον ποσὸν τῶν 300 χιλιάδων λιρῶν, τὸ ὑπερβαῖνον τὸ $\frac{1}{3}$ τῆς περιουσίας αὐτοῦ, νὰ κληροδοτήσῃ ὑπὲρ ἀγαθοεργῶν σκοπῶν ἐν τῷ μέλλοντι ἱδρυθησομένων, ὧν προδήλως καὶ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὴν χρησιμότητα ἠγνόει ἐκ τῶν προτέρων.

5) Ὁ θέλων νὰ κληροδοτήσῃ 300 χιλιάδας λίρας ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι ἱδρυθησομένων ἀγαθοεργῶν σκοπῶν δὲν διατάσσει τὴν κληροδοσίαν ταύτην ἐπιβοηθητικῶς ἐκ τοῦ ὑπολοίπου μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς περιουσίας καὶ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ Θεραπευτηρίου «Ὁ Εὐαγγελισμός» καταλειφθείσης κληροδοσίας, οὐδὲ λέγει ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο περίσσευμα, τὸ ὁποῖον ὑπολογίζει εἰς τοῦλάχιστον ἑτέρας λίρας στερλίνας 50 χιλιάδας, ἀφορίζει ὑπὲρ τοῦ ἱδρυθησομένου ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ. Ὅχι μόνον ἡ γραμματικὴ ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ λογικὴ ἐρμηνεία καταδείκνυσιν, ὅτι τὸ ἐν τῇ συστάσει τῆς κληροδοσίας ταύτης πρωτεῦον, εἰς ὃ προσηλώθη ὁ διαθέτης καὶ δι' οὗ ἠθέλησε νὰ προσδιορίσῃ τὴν κληροδοσίαν κατὰ ποσόν, εἶνε ὁ ἀριθμὸς τῶν 50 χιλιάδων λιρῶν, ἡ δὲ μνεία τοῦ «ὑπολοίπου» εἶναι ὁ προσδιορισμὸς τῆς περιουσίας, ἐξ ἧς ληφθήσεται καὶ τὴν ὁποίαν τότε ὁ διαθέτης ὑπολογίζει ὅτι εἶνε «τοῦλάχιστον ἑτεροι λίραι στερλίνοι 50 χιλιάδες», ἐξ οὗ συνέπεται, ὅτι καὶ εἰ τυχὸν τὸ περίσσευμα ᾗν ὑπέρτερον τῶν 50 χιλιάδων λιρῶν, ὁ διὰ τῆς λέξεως «ὑπολοίπου» προσδιορισμὸς δὲν κατισχύει τοῦ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ προσδιορισμοῦ, διὸ καὶ ἀντιστρέφων ἐνταῦθα τὸν συλλογισμόν τοῦ Γερμανοῦ νομοδιδασκάλου θέλω εἶπῃ, ὅτι ἀληθῶς «falsa demonstratio non nocet», ἥτοι καὶ εἰ τυχὸν τὸ ὑπόλοιπον εἶνε ὑπέρτερον τῶν 50 χιλιάδων λιρῶν, τὸ τοιοῦτον οὐδεμίαν ἔχει σπουδαιότητα, διότι ὁ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ «50 χιλιάδες λίραι» προσδιορισμὸς εἶνε ἐπικρατέστερος παντὸς ἄλλου.

Ε'

Ἐν τῇ Γνωμοδοτήσει τοῦ Γερμανοῦ νομοδιδασκάλου ἀορίστως γίνεται λόγος καὶ περὶ πλάνης, ἀλλὰ καὶ εἰ τυχὸν ὑποτεθῇ ὅτι ἐμφιλοχωρεῖ πλάνη ἐνταῦθα, ἡ πλάνη αὕτη δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἢ ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ, ὅτι ὁ διαθέτης ἐκ πλάνης ἐδήλωσε μεῖζον ἐκείνου ὃ ἠβούλετο νὰ καταλίπῃ, ὅτε ἐφαρμογὴν ἔχει ὁ κανὼν ὅτι ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως εἶνε ἰσχυρὰ διὰ τὸ ἔλαττον, ἥτοι διὰ τὸ ποσὸν τῶν 50 χιλιάδων λιρῶν L. 9 § 3 (28, 5), καὶ τοῦτο, διότι κατὰ τὴν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης παρατεθείσαν διά-

ταξιν L. 24 (34, 5) τὰ πάντα ἐρμηνεύονται οὐχὶ καθ' ὃν τρόπον ἐδήλωσεν ὁ διαθέτης, ἀλλ' ὥς οὗτος ἡβουλήθη.

ς'

Τὸ τῆς ἀναλύσεως ταύτης πόρισμα εἶνε, ὅτι καὶ κατὰ τὴν λεκτικὴν καὶ κατὰ τὴν λογικὴν ἐρμηνείαν τῆς διαθήκης καὶ κατ' ἐφαρμογὴν τῶν περὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν διατάξεων τελευταίας βουλήσεως κρατούντων κανόνων ἡ βούλησις τοῦ διαθέτου ἦν, ὅπως ὑπὲρ τοῦ ἰδρυθησομένου ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ καταλίπη μόνον τὸ ποσὸν τῶν 50 χιλιάδων λιρῶν στερλινῶν, εἰς ἣν ἐρμηνείαν προβαίνομεν μετ' ἀκριβῆ καὶ ἐπισταμένην ἀνάλυσιν τῆς διαθήκης, ἀναζητήσαντες τὴν βούλησιν τοῦ διαθέτου οὐχὶ διὰ τῆς φαντασίας ἐν τῷ Δικαίῳ, ἀλλ' ἐκ τοῦ συνόλου τῆς διαθήκης, ὥς ἐπιβάλλεται παντὶ ἐρμηνευτῇ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 7βρίου 1899

Α. ΚΡΑΣΣΑΣ

